

Nr 109

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.; given Stockholms slott den 14 mars 1958.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller dels redogörelser för den pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola och den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor, dels vissa förslag angående den särskilda försöksskolan i Linköping.

Särskilda försöksskolan i Linköping beräknas numera, efter vissa förberedande åtgärder under slutet av innevarande budgetår, träda i verksamhet från och med läsåret 1958/59. Skolans högstadium kommer nämnda läsår att omfatta även klass 8, vilket föranleder förslag om inrättande av tre nya lärartjänster. I propositionen redovisas vidare vissa förnyade överväganden om undersökningsarbetets organisation och ledning vid försöksskolan och i samband därmed föreslås inrättande av en skolpsykologtjänst i Ae 24. Efter överläggningar med berörda personalorganisationer förordas en förbättrad löneställning för skolans lärare. Under förslagsanslaget till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader föreslås en medelsanvisning för nästa budgetår av 750 000 kronor, vilket innebär en ökning med 180 000 kronor.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars 1958.

N ä r v a r a n d e :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, KJELLIN, JOHANSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, vissa frågor rörande *försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.* samt anför därvid följande.

I. Den allmänna försöksverksamheten

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut *dels* försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen 1950: 70, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för försöksverksamheten.

Från och med år 1951 har vederbörande departementschef årligen i lämpligt sammanhang lämnat översikter rörande försöksverksamhetens gång (prop. 1951: 136 s. 3; 1952: 149 s. 93; 1953: 126 s. 2; 1954: 137 s. 2; 1955: 120 s. 3; 1956: 80 s. 2; 1957: 106 s. 3).

1. Redogörelse för försöksverksamhet med enhetsskola

Skolöverstyrelsen har med skrivelse den 17 december 1957 inkommit med redogörelse för försöksåret 1956/57. Redogörelsen är i sin helhet publicerad i »Aktuellt från skolöverstyrelsen» 1958 nr 3. Av redogörelsen torde här få redovisas följande.

Under verksamhetsåret 1955/56 bedrevs försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola i 59 skoldistrikt. Under redovisningsåret 1956/57 tillkom ytterligare tolv distrikt, nämligen Braås, Edefors, Fagerhult, Finnskoga-Dalby, Fjärdhundra, Jokkmokk, Lenhovda, Ljusterö, Nottebäck, Nätra, Åseda köping och Åseda landskommun.

I sin helhet har försöksverksamheten sålunda under året omfattat 71 skoldistrikt, vilka införts i tabell 1. Man finner här, att sammanlagda antalet läraravdelningar och elever, som under läsåret 1956/57 deltagit i försöksverksamheten, uppgått till 4 393 respektive 109 694, därav på högstadiet 618 respektive 15 740. Jämfört med föregående verksamhetsår föreligger en ökning med 999 läraravdelningar och 24 753 elever.

Tabell 1. Antal läraravdelningar och elever i distrikt med enhets-
skolförsök läsåret 1956/57

Skoldistrikt	Försöks- verksam- het fr. o. m.	I försöksverksamheten deltagande				Försöksverk- samheten har under året omfattat klasserna
		Antal lärar- avd.	Därav på hög- stadiet	Antal elever	Därav på hög- stadiet	
1. Bergsjö	1953	25	5	477	122	1-8
2. Bollnäs lk	1949	64	18	1 419	462	1-9
3. Bollnäs stad	1949	41	11	1 008	265	1-9
4. Boo	1954	25	—	608	—	1-3, 5, 6
5. Botkyrka	1955	30	4	735	94	1-3, 5, 7
6. Braås	1956	9	—	124	—	1, 5
7. Burlöv	1949	30	8	679	174	1-9
8. Degeberga	1954	25	2	448	52	1-3, 5-7
9. Edefors	1956	12	—	155	—	1, 5
10. Ekeberga	1955	6	—	123	—	1, 2, 5, 6
11. Fagerhult	1956	5	—	57	—	1, 5
12. Falun	1954	57	5	1 485	156	1-3, 5-7
13. Finnskoga-Dalby ...	1956	22	—	310	—	1, 3, 5
14. Fjärdhundra	1956	11	—	139	—	1, 5
15. Gustavsberg	1952	27	7	681	192	1-9
16. Göteborg	1953	559	72	16 465	2 183	1-9
17. Hallstahammar	1955	33	—	710	—	1, 2, 5, 6
18. Hassela	1953	13	3	279	60	1-8
19. Hietaniemi	1949	32	9	541	176	1-9
20. Holmsund	1955	15	—	339	—	1, 2, 5, 6
21. Huddinge	1955	62	—	1 535	—	1, 2, 5, 6
22. Huskvarna	1951	71	14	1 850	402	1-9
23. Hälsingborg	1951	107	17	2 851	461	1-9
24. Hörnefors	1955	14	—	269	—	1, 2, 5, 6
25. Jokkmokk	1956	28	—	393	—	1, 5
26. Järna	1955	17	—	330	—	1, 2, 5, 6
27. Jönköping	1953	78	9	2 049	239	1-8
28. Kolbäck	1954	27	2	496	67	1-3, 5-7
29. Kolsva	1955	12	—	299	—	1, 2, 5, 6
30. Laxå	1950	34	8	708	168	1-9
31. Lenhovda	1956	7	—	78	—	1, 5
32. Lerum	1949	45	11	1 028	281	1-9
33. Lessebo	1955	9	—	195	—	1, 2, 5, 6
34. Lillhärdal	1949	12	3	238	76	1-9
35. Linköping	1950	203	19	5 425	506	1-9

Skoldistrikt	Försöks- verksam- het fr.o.m.	I försöksverksamheten deltagande				Försöksverk- samheten har under året omfattat klasserna
		Antal lärar- avd.	Därav på hög- stadiet	Antal elever	Därav på hög- stadiet	
36. Ljusterö	1956	3	—	55	—	1, 2, 5, 6
37. Lomma	1951	24	7	578	181	1—9
38. Malmö	1954	73	8	2 072	242	1—3, 5—7
39. Mörbylånga	1950	32	9	659	213	1—9
40. Nacka	1954	76	8	1 802	201	1—3, 5—7
41. Nederkalix	1951	135	40	2 793	934	1—9
42. Njurunda	1952	70	19	1 758	526	1—9
43. Nottebäck	1956	5	—	111	—	1, 5
44. Nätra	1956	21	—	346	—	1, 5
45. Oland	1949	47	14	940	262	1—9
46. Perstorp	1952	35	7	805	173	1—9
47. Ramnäs	1953	28	4	561	104	1—8
48. Råda	1955	12	—	296	—	1, 2, 5, 6
49. Råneå	1950	71	21	1 480	455	1—9
50. Rämmen	1953	23	4	476	94	1—8
51. Skellefteå	1949	123	27	3 107	713	1—9
52. Skinnskatteberg ...	1954	33	3	647	92	1—3, 5—7
53. Skultuna	1955	17	—	323	—	1, 2, 5, 6
54. Skurup	1955	16	—	347	—	1, 2, 5, 6
55. Skön	1950	74	20	1 833	503	1—9
56. Staffanstorp	1953	29	6	632	137	1—8
57. Stockholm	1949	985	47	26 331	1 278	1—9
58. Sundbyberg	1951	128	19	3 298	501	1—9
59. Sundsvall	1954	87	12	2 582	402	1—3, 5—7
60. Sura	1949	41	15	860	196	1—9
61. Svedala	1950	30	9	681	192	1—9
62. Söderala	1955	42	—	846	—	1, 2, 5, 6
63. Södertälje	1952	139	26	3 953	741	1—9
64. Timrå	1949	67	21	1 705	562	1—9
65. Töre	1952	42	14	898	292	1—9
66. Vifolka	1949	28	9	544	157	1—9
67. Åhus	1949	31	9	587	179	1—9
68. Åseda köping	1956	4	—	105	—	1, 5
69. Åseda lk	1956	5	—	42	—	1, 5
70. Älgålt	1954	19	3	412	77	1—3, 5—7
71. Österåker	1949	31	10	703	197	1—9
Summa		4 393	618	109 694	15 740	

Skolöverstyrelsens *försöksavdelning* har under verksamhetsåret varit uppdelad på tre rotlar med avdelningschefen, undervisningsrådet Yngve Norinder samt e. o. undervisningsråden Börje Beskow och Jonas Orring som rotelchefer. Undervisningsrådet Beskow har emellertid från och med den 24 april 1957 varit tjänstledig för offentligt uppdrag. Hans tjänst har därunder uppehållits av folkskolinspektören, fil. mag. Britta Stenholm.

På avdelningen, som under redovisningsåret tillförts en byrådirektörstjänst samt ytterligare en skolpsykologtjänst, har under redovisningsåret tjänstgjort fyra, under vårterminen fem, konsulenter med huvudsakligen pedagogisk-administrativa arbetsuppgifter, en förste byråsekreterare, fyra amanuenser, ett kanslibitråde och tre kontorsbiträden. Vid behov har även annan personal tillfälligt knutits till avdelningen.

Under redovisningsåret 1956/57 har vissa — tidigare eller under året — tillkallade sakkunniga slutfört sina uppdrag. Sålunda har till skolöverstyrelsen överlämnats: utredning rörande komplettering av lantmästareutbildningen med en pedagogisk kurs,

utredning rörande komplettering av handels- och teknisk gymnasieutbildning med pedagogisk utbildning,

utredning angående ekonomiska frågor och organisationsfrågor i försöksdistrikt, som har eller har haft statlig realskola,

utredning rörande inrättande av särskilda försöksskolor inom det högre skolväsendet,

förslag till uppläggning av orienteringskurser i fysik och kemi samt

förslag till provisoriska tim- och kursplaner för försöksgymnasierna.

Nya sakkunniga har vidare tillkallats för skilda ändamål i anslutning till försöksverksamheten, nämligen: utredning rörande glesbygdernas skolfrågor,

utarbetande av vissa supplement till Timplaner och huvudmoment vid försöksverksamhet med nioårig enhetsskola,

viss översyn av ovannämnda Timplaner och huvudmoment, företrädesvis beträffande låg- och mellanstadiet samt

utredning av frågor rörande förberedande yrkesutbildning på vissa grenar av klass 9 y.

Regionala samarbetskommittéer har liksom tidigare varit i verksamhet i enlighet med de riktlinjer, som fastställts av skolöverstyrelsen och som redovisades i redogörelsen för läsåret 1953/54 (jfr Aktuellt 1955: 1 s. 2). Deras antal är tretton. Ordföranden har i sju samarbetskommittéer varit en statens folkskolinspektör, i fem en seminarierector och i en kommitté en kommunal folkskolinspektör. Till samarbetskommittéerna har i vissa fall lärare vid inom regionen befintliga högre läroanstalter adjungerats.

Kommittéerna har som regel hållit två och i enstaka fall tre sammanträden under året.

Samarbetskommittéernas verksamhet har i likhet med föregående år huvudsakligen bestått i anordnandet av korta pedagogiska kurser och auskultationer samt i anordnande av konsulentverksamhet. Resultaten av både kurser, auskultationer och konsulentverksamhet har som regel bedömts positivt.

Skolöverstyrelsens heltidsanställda *konsulenter* har besökt försöksdistriktet under sammanlagt 36,5 dagar. Vidare har under verksamhetsåret 108 personer anlitats såsom deltidsanställda regionala konsulenter.

Den serie *regionala konferenser*, som inleddes föregående verksamhetsår, har under redovisningsåret 1956/57 fullföljts. Till konferenserna har inbjudits ledamöter av FRS, skolledare och representanter för näringslivet och vissa kommunala myndigheter i försöksdistriktet.

Den första konferensen av detta slag under verksamhetsåret anordnades i Linköping den 8 och 9 november 1956 och hade som deltagare ledamöter av FRS nr 6, 7 och 9, skolledare och statens folkskolinspektörer inom nämnda regioner samt representanter för de särskilda skolstyrelserna inom region nr 8. Vidare hade representanter för näringslivet och yrkesvägledningen samt yrkesutbildningen inbjudits. Vid konferensen dryftades huvudsakligen yrkesvägledningsfrågor.

Den andra regionala konferensen ägde rum den 7 och 8 mars 1957 på Lärarhögskolan i Stockholm. Skolledare, studieledare, inspektörer, representanter för näringslivet och för försöksdistriktens skolstyrelser samt de regionala samarbetskommittéernas medlemmar i regionerna 5 och 13 hade kallats och inbjudits till denna konferens. Konferensens program upptog föredrag, grupparbeten och diskussioner om studieföstran och studievägledning.

I *lekmananämnden*, som inrättades genom beslut av Kungl. Maj:t den 26 februari 1954, ingår chefen för försöksavdelningen, tillika ordförande, samt sju andra ledamöter, varav tre föräldrarepresentanter.

Nämndens viktigaste uppgifter är att som rådgivande organ medverka vid planläggningen av försöksverksamheten, vid utformningen av kursplaner m. m., bland annat i samband med yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning.

Under redovisningsåret har nämnden haft ett sammanträde, nämligen den 8 februari 1957, varvid ordföranden och undervisningsrådet Örring redogjorde för aktuella problem inom försöksverksamheten. Professor Husén informerade dessutom nämndens ledamöter om lärarhögskolans forskningsverksamhet i anslutning till skolreformen.

Försöksavdelningens *publikation* »På försök» har under verksamhetsåret utkommit med två dubbelnummer och ett enkelnummer. Av dubbelnumren har ett redigerats som specialnummer om undervisningen i samhällskunskap och ett om undervisningen i moderna språk enligt alternativkurs 1. Upplagans storlek har varit 9 500 ex. Tidningen har liksom tidigare tillställts skolledare och lärare i försöksdistrikten och dessutom utsänts till samtliga folkskolexpeditioner, lärarutbildningsanstalter, statens folkskolinspektörer, rektorer för sådana läroverk och realskolor, som medverkar i försöksverksamheten vid högre skolor, landets ungdomsförmedlingar samt ett antal prenumeranter såväl inom landet som i grannländerna.

Försöksavdelningen har också under redovisningsåret 1956/57 anordnat *fortbildningskurser* och *centrala konferenser för enhetsskolans lärare m. fl.* samt lämnat bidrag till kurser, anordnade av andra avdelningar inom överstyrelsen, organisationer m. m.

Även för verksamhetsåret 1956/57 har särskilda rapporter infordrats från skolledarna i försöksdistrikten. I dessa har uppgifter begärts om elevernas ämnes- och linjeval, lärarnas utbildnings- och anställningsförhållanden, organisationen av klassavdelningarna på högstadiet med hänsyn till ämnesval, alternativkurser och specialklasser, genomförandet av yrkesvägledning och förberedande yrkesutbildning m. m. Den i det följande givna redogörelsen för vissa sidor av försöksverksamheten grundar sig i huvudsak på dessa rapporter.

Lärarnas formella kompetens

I tabell 2 återfinnes uppgifter angående den formella kompetensen hos de lärare i läroämnena, som under de tre senaste läsåren har undervisat på *högstadiet*.

Av tabellen framgår, att det sammanlagda antalet lärare med lärarutbildning (praktisk lärarkurs, ämneslärarutbildning eller folkskollärarutbildning) procentuellt sett förhållit sig ganska konstant under denna tid. En ökning har visserligen inträtt, men denna inskränker sig till 4,6 procent, och läget är alltså jämt att inemot en fjärdedel av lärarna saknar egentlig lärarutbildning.

Bland lärarna med lärarutbildning har andelen »23-or» ökat kraftigt — från 10,7 procent till 29,5 procent. Samtidigt har andelen folkskollärare utan vidareutbildning minskat — från 44,8 procent till 31,9 procent. Den relativt obetydliga andelen ämneslärare har förhållit sig konstant, medan en viss ehuru skälig obetydlig minskning kan noteras beträffande lärare med akademisk utbildning och praktisk lärarkurs.

De nämnda förskjutningarna innebär att andelen kompetenta lärare i läroämnena på *högstadiet* (d. v. s. adjunkter, ämneslärare och folkskollärare med 23-gradsbehörighet) under dessa tre läsår har ökat från 28,3 procent till 45,8 procent.

Tabell 2. Lärarnas formella kompetens för undervisning i läroämnena på högstadiet

Läsår	Siffrornas innebörd	Undervisande lärare							Samtliga lärare på högstadiet
		F. M. el. F. K. m. praktisk lärarkurs	Ämneslär. i lönegr. 25 (27)	Folkskol-lär. i lönegr. 23	Folkskol-lärare	F. M., F. K. el. T. K. utan praktisk lärarkurs	Fil. stud. ingenjörer, ekon. stud.	Övriga	
1954/55	Antal	41	10	31	130	57	21		290
	%	14,1	3,5	10,7	44,8	19,7	7,2		100
1955/56	Antal	61	14	94	150	77	14	10	420
	%	14,5	3,3	22,4	35,8	18,3	3,3	2,4	100
1956/57	Antal	76	21	176	190	102	16	15	596
	%	12,8	3,5	29,5	31,9	17,1	2,7	2,5	100

I tabellen har endast medtagits lärare med mer än halv tjänstgöring. Därutöver har emellertid ett relativt stort antal timlärare med mindre tjänstgöringsskyldighet varit anställda — under redovisningsåret 1956/57 ej mindre än 171. Av dessa senare har hälften varit folkskollärare, medan 32 procent haft akademisk examen med eller utan praktisk lärarkurs.

Tabell 3 visar, att flertalet (eller cirka 91 procent) av de lärare, som under läsåret 1956/57 har *undervisat i engelska* i klasserna 5 och 6 i skolor av A-form, äger överstyrelsens behörighet att meddela sådan undervisning. I skolor av B-form har mer än hälften (60,2 procent) av lärarna denna formella kompetens. Akademiskt betyg i ämnet har endast 5,9 procent av samtliga lärare. Jämfört med motsvarande siffror för föregående läsår noterar man, att procenttalet lärare med formell kompetens i ämnet uppvisar en tydlig ökning i B-skolor (uppgående till 11 procent), medan det där emot i A-skolor minskat något (cirka 4 procent).

Tabell 3. Lärarnas formella kompetens för undervisning i engelska på enhetsskolans mellanstadium

Omfattningen av lärarnas utbildning	Antal lärare undervisande i					
	Klass 5 A-form	Därav med överstyrelsens be- hörighet	Klass 6 A-form	Därav med överstyrelsens be- hörighet	Klass 5—6 B-form	Därav med överstyrelsens be- hörighet
a) med akademiskt betyg i ämnet	21	19	31	31	4	4
b) med studentbetyg och seminariebetyg i ämnet ..	169	161	154	143	48	36
c) med enbart studentbetyg i ämnet	68	63	39	34	19	9
d) med enbart seminariebetyg i ämnet	127	108	129	113	86	51
e) med realexamen, betyg från flickskola eller ofullständigt genomgånet gymnasium	5	4	10	8	7	1
f) med enbart självstudier	12	10	8	7	7	2
Summa antal	402	365	371	336	171	103
% av totala antalet lärare undervisande i klassen ..	—	90,8	—	90,6	—	60,2

Fördelningen av lärarnas formella kompetens för *undervisning i övningsämnen* på högstadiet har inte undergått några större förändringar sedan föregående läsår. Liksom då kan man indela övningsämnena i två huvudgrupper med avseende på fördelningen av lärarkompetensen. Den ena gruppen innefattar teckning, musik och gymnastik, den andra manlig och kvinnlig slöjd samt hemkunskap-hushållsgöromål. Särskilt i teckning undervisar i stor utsträckning folkskollärare, till antalet dubbelt så många som de fackutbildade lärarna. Även i musik och gymnastik undervisar många folkskollärare, men i dessa ämnen har antalet utbildade facklärare tydligt ökat under läsåret 1956/57. I den andra huvudgruppen av ämnen

handhas undervisningen nästan enbart av facklärare med seminarieutbildning.

I samtliga ämnen tjänstgör dessutom ett antal lärare utan facklärarutbildning men med olika slags fackutbildning samt vanligen pedagogiska kurser.

Beträffande den formella kompetensen hos lärare i yrkesämnen i klass 9 y hänvisas till tabell 16 och kommentarerna till denna tabell i avsnittet om den förberedande yrkesutbildningen.

Jämförande översikt över elevernas ämnes- och linjeval på högstadiet

För att kunna välja den gymnasieförberedande linjen i klass 9 (9 g) bör eleverna i klasserna 7 och 8 ha läst två främmande språk. Tabellerna 4 och 5 visar, i vilken omfattning detta har skett under läsåren 1951/58.

Tabell 4. Elevernas ämnesval i fråga om språk i klass 7 läsåren 1951/58

Elevgrupper	År	Pojkar		Flickor		Samtliga	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%
2 främmande språk	1951/52	147	43,6	207	62,0	354	52,8
	1952/53	337	42,0	390	54,7	727	48,0
	1953/54	521	37,1	670	48,1	1 191	42,6
	1954/55	731	36,5	958	47,5	1 689	42,0
	1955/56	929	36,5	1 080	45,0	2 009	40,6
	1956/57	1 399	36,5	1 649	45,3	3 048	40,8
	1957/58	2 117	33,3	2 290	40,8	4 407	36,8
1 främmande språk	1951/52	190	56,4	127	38,0	317	47,2
	1952/53	466	58,0	323	45,3	789	52,0
	1953/54	882	62,9	722	51,9	1 604	57,4
	1954/55	1 270	63,5	1 058	52,5	2 328	58,0
	1955/56	1 619	63,5	1 322	55,0	2 941	59,4
	1956/57	2 434	63,5	1 990	54,7	4 424	59,2
	1957/58	4 238	66,7	3 327	59,2	7 565	63,2

Anm. Eleverna i realskolorna i Huskvarna och Sundbyberg har ej medtagits i tabellen.

Vad man här främst lägger märke till är, att det antal elever, som läser två främmande språk, undergått en avsevärd minskning från försöksverksamhetens början och till nu. Denna minskning var mest påfallande under de tre första försöksåren. Därefter inträdde en viss stabilitet i elevmaterialets fördelning, så att omkring 40 procent valde ämneskombinationen två främmande språk och cirka 60 procent övriga kombinationer. I och med läsåret 1957/58 noterar man emellertid en fortsatt minskning (med 4 procent) av det antal elever, som läser två främmande språk.

Denna minskning framträder såväl beträffande pojkar som flickor. Fortfarande kvarstår därför tendensen — om än något mindre utpräglad — att flickorna i större utsträckning än pojkarna väljer ämneskombinationen med två främmande språk.

Tabell 5. Elevernas ämnesval i fråga om språk i klass 8 under läsåren 1952/58

Elevgrupper	År	Pojkar		Flickor		Samtliga	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%
2 främmande språk	1952/53	108	33,3	175	51,9	283	42,8
	1953/54	267	35,4	335	47,9	602	41,4
	1954/55	438	32,7	586	43,2	1 024	38,0
	1955/56	552	29,8	779	41,9	1 331	35,8
	1956/57	817	32,8	978	41,6	1 795	37,0
	1957/58	1 158	30,9	1 473	40,6	2 631	35,7
1 främmande språk	1952/53	81	25,0	70	20,8	151	22,9
	1953/54	193	25,6	237	33,9	430	29,6
	1954/55	426	31,8	499	36,7	925	34,3
	1955/56	485	26,2	691	37,1	1 176	31,7
	1956/57	754	30,2	896	38,1	1 650	34,1
	1957/58	1 198	32,0	1 472	40,6	2 670	36,2
Utan främmande språk	1952/53	135	41,7	92	27,3	227	34,3
	1953/54	294	39,0	127	18,2	421	29,0
	1954/55	474	35,5	273	20,1	747	27,7
	1955/56	816	44,0	391	21,0	1 207	32,5
	1956/57	923	37,0	479	20,3	1 402	28,9
	1957/58	1 387	37,1	682	18,8	2 069	28,1

Anm. Eleverna i realskolorna i Huskvarna och Sundbyberg har ej medtagits i tabellen.

I tabell 5 återfinnes motsvarande uppgifter om elevernas ämnesval i fråga om språk i klass 8 under läsåren 1952—1958. Även här kan man påvisa en kontinuerlig minskning av det antal elever, som läser två främmande språk och en häremot svarande ökning av det antal elever, som endast läser ett främmande språk. Under de senaste läsåren synes en viss stabilisering ha inträtt, så att eleverna fördelar sig med cirka 35 procent på vardera av dessa båda alternativ. Den återstående elevgruppen — cirka 30 procent av samtliga — begagnar sig av möjligheten att välja ämneskombinationer utan främmande språk.

På samma sätt som i klass 7 möter vi även här det förhållandet, att flickorna i större utsträckning än pojkarna väljer ämneskombinationer med två främmande språk. Flickorna utgör också flertalet av de elever, som i klass 8 fortsätter att läsa ett främmande språk, medan pojkarna klart dominerar i den elevgrupp, som helt avstår från att välja ämneskombinationer med inslag av främmande språk.

Tabell 6. Elevernas fördelning på olika linjer i klass 9 under läsåren 1953/58

Elevgrupper	År	9 y		9 a		9 g		Samtliga	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Pojkar	1953/54	196	65,1	64	21,3	41	13,6	301	47,8
	1954/55	400	59,9	155	23,2	113	16,9	668	50,7
	1955/56	717	64,3	255	22,9	143	12,8	1 115	48,5
	1956/57	993	61,4	336	20,8	289	17,8	1 618	48,4
	1957/58	1 300	58,7	536	24,2	380	17,1	2 216	50,3
Flickor	1953/54	162	49,3	104	31,6	63	19,1	329	52,2
	1954/55	282	43,5	228	35,1	139	21,4	649	49,3
	1955/56	589	49,8	389	32,5	204	17,3	1 182	51,5
	1956/57	834	48,5	519	30,1	369	21,4	1 722	51,6
	1957/58	1 041	47,7	632	28,8	515	23,5	2 188	49,7
Samtliga	1953/54	358	56,8	168	26,7	104	16,5	630	100,0
	1954/55	682	51,8	383	29,1	252	19,1	1 317	100,0
	1955/56	1 306	56,9	644	28,0	347	15,1	2 297	100,0
	1956/57	1 827	54,7	855	25,6	658	19,7	3 340	100,0
	1957/58	2 341	53,2	1 168	26,5	895	20,3	4 404	100,0

Anm. Eleverna i realskolorna i Huskvarna och Sundbyberg har ej medtagits i tabellen.

I tabell 6 meddelas slutligen uppgifter om elevernas fördelning på olika linjer i klass 9 under läsåren 1953/58. Man lägger först märke till att denna fördelning förblivit relativt konstant från försöksverksamhetens början och till nu. Något mer än hälften av eleverna har valt den yrkesförberedande linjen (klass 9 y), drygt en fjärdedel av dem har sökt sig till den allmänna linjen (klass 9 a), medan knappa 20 procent av samtliga återfinnes på den gymnasieförberedande linjen (klass 9 g).

Även under nionde skolåret väljer flickorna i större utsträckning än pojkarna ämneskombinationer med två främmande språk. Denna tendens framträder här som en ganska markerad övervikt för flickorna på den gymnasieförberedande linjen och den allmänna linjen. På den yrkesförberedande linjen råder motsatta förhållandet.

Här förtjänar slutligen påpekas, att den i det föregående givna framställningen om elevernas ämnes- och linjeval i klasserna 7, 8 och 9 har en rent deskriptiv innebörd. Orsakerna till redovisade förändringar i de skilda elevgruppernas sammansättning från det ena året till det andra är ännu svåra att genomskåda, eftersom nya försöksdistrikt tillkommer kontinuerligt och det totala elevmaterialet därigenom undergår förändringar i olika avseenden. Så skiftar t. ex. proportionerna mellan stadsbarn och landsbygdsbarn, föräldrarnas inställning till fortsatta studier, tillgången på högre utbildningsanstalter etc.

Ämnesvalet i klasserna 7, 8 och 9 med hänsyn till elevernas allmänintellektuella förutsättningar

För att utröna hur ämnesvalet fungerat med avseende på elevernas allmänintellektuella förutsättningar har undersökningar gjorts rörande den elevgrupp som läsåret 1954/55 började i klass 7 och läsåret 1956/57 avslutade klass 9. Eleverna i var och en av de tre klasserna har hänförs till en av följande kategorier:

I. Elever med testresultat *under genomsnittet* (23 procent av samtliga elever i varje klass).

II. Elever med *genomsnittligt* testresultat (54 procent av samtliga elever i varje klass).

III. Elever med testresultat *över genomsnittet* (23 procent av samtliga elever i varje klass).

I nedanstående diagram har för var och en av de tre tillvalsgrupperna respektive linjerna angivits, hur stor del, uttryckt i procent av alla elever inom tillvalsgruppen (linjen) i fråga, som tillhör den undergenomsnittliga (I), genomsnittliga (II) respektive övergenomsnittliga (III) kategorien.

Klass 7 läsåret 1954/55

2 fr. språk	I	II	III	n = 1 345
	5,1 %	55 %	39,9 %	

1 fr. språk	I	II	III	n = 1 829
	34,6 %	56,5 %	8,9 %	

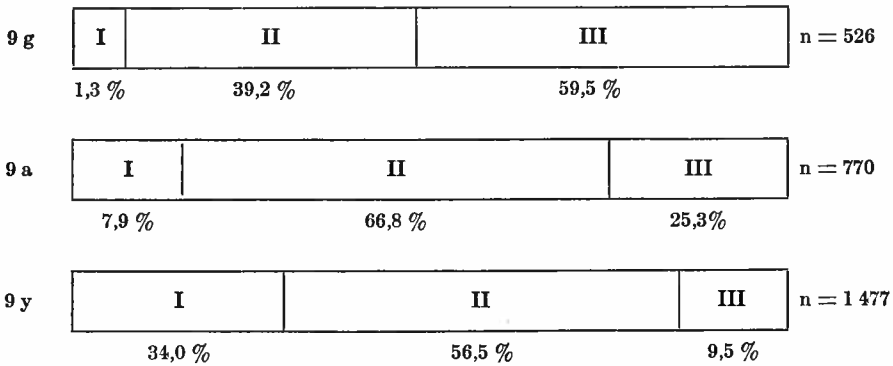
Klass 8 läsåret 1955/56

2 fr. språk	I	II	III	n = 1 202
	3,6 %	53,8 %	42,6 %	

1 fr. språk	I	II	III	n = 1 044
	20,1 %	65,5 %	14,4 %	

Utan fr. språk	I	II	III	n = 1 031
	45,4 %	49,6 %	5,0 %	

Klass 9 läsåret 1956/57

De tre diagrammen, som sålunda avser samma elevgrupp på tre olika klassnivåer, visar att det fria ämnesvalet i förening med studievägledning från och med klass 6 medfört en med hänsyn till allmänintellektuell nivå fortlöpande homogenisering av olika tillvalsgrupper och linjer. Denna homogenisering gäller huvudsakligen för de teoretiskt inriktade eleverna och är minst utpräglad i klass 7 och framträder sedan allt starkare. Det bör emellertid observeras, vilket också påpekades i föregående rapport (Aktuellt 1957: 3 s. 54 ff), att de olika elevgrupperna trots detta inom sig företer stora variationer med avseende på begåvning. Speciellt gäller detta tillvalsgrupperna med *ett* främmande språk i klass 7 och 8 samt linjen 9 a, liksom elever utan främmande språk och linjen 9 y.

Vid tolkningen av ovan redovisade resultat bör man emellertid observera, att åtskilliga elever avgått ur materialet vid flera tidpunkter och av skilda skäl. Den första avgången har skett omedelbart efter klass 4, då ungefär 9 procent övergått till läroverk. Av samma skäl har ytterligare cirka 9 procent av den ursprungliga elevgruppen bortfallit ur materialet på olika klassnivåer till och med klass 8, huvudsakligen efter klass 6 och efter klass 8.

Ytterligare en grupp elever har avgått av andra skäl. Denna grupp omfattar cirka 11 procent av utgångsmaterialet vid början av klass 4.

Omfattningen av bortfall efter klass 4 i försöksdistriktens elevmaterial under de tre sist förflutna läsåren kan uppskattas till genomsnittligt cirka 30 procent av respektive årsgrupper, varav omkring 20 procent avgått till läroverk och omkring 10 procent till praktisk utbildning eller praktiskt arbete. Detta förhållande försvårar mera detaljerade slutsatser angående elevmaterialets sammansättning inom olika tillvalsgrupper och linjer på högstadiet. Den hittills redovisade proportionen av mellan 15 och 20 procent av högstadiets elever på linje 9 g utgör således inte hela rekryteringsunderlaget för gymnasier. I detta ingår också större delen av de ovan

angivna cirka 20 procent, som vid olika tidpunkter avgått från enhets-skolan till läroverk. Härmed skulle den elevgrupp, som är inriktad på gymnasiestudier, kunna beräknas uppgå till mellan 30 och 35 procent. Detta tal stämmer ganska väl med de uppgifter från enhetsskolans och realskolans avgångsklasser 1954 angående elevernas planer på gymnasie-studier, som sammanställts inom arbetsmarknadsstyrelsen.

De återgivna diagrammen skulle, om ovan diskuterade avgångar icke ägt rum, självfallet ha fått ett delvis annat utseende. Tillvalsgrupperna med två främmande språk och linje 9 g skulle i så fall rimligen ha upp-visat ännu större homogenitet med hänsyn till allmänintellektuell nivå. Sannolikt skulle också övriga elevgrupper företett en annan sammansätt-ning, ehuru förändringarna här torde varit mindre framträdande. De slut-satser, som framfördes i föregående års rapport angående behovet av ökade differentieringsmöjligheter på högstadiet, kvarstår sålunda och under-strykes snarast ytterligare.

Elevernas fritt valda arbete på högstadiet

Enligt gällande timplaner har flertalet av högstadiets elever möjlighet att ägna viss del av den schemabundna tiden i skolan åt s. k. fritt valt arbete. I klass 7 får detta omfatta två veckotimmar, i klass 8 en veckotimme, i klass 9 a två veckotimmar och i klass 9 y två eller tre veckotimmar. Under läsåret 1956/57 har arten av det fritt valda arbetet varierat högst be-tydligt.

Eleverna har i betydande utsträckning valt att ägna sig åt slöjd i olika former och åt maskinskrivning. Dessa ämnen ligger sålunda först i rangord-ningen, om man tar hänsyn till alla klasser och såväl pojkar som flickor. Även teckning är genomgående ett livligt frekventerat ämne. Åtskilliga elever — särskilt i klass 9 y — har valt att förkovra sig i något av läro-ämnena. Av dessa kommer matematik i första rummet och därefter engelska. Anmärkningsvärt nog är matematik särskilt populärt bland pojkarna.

Organisationen av klassavdelningarna på högstadiet med hänsyn till ämnesval, alternativkurser och specialklasser

Liksom tidigare har högstadiets elever under läsåret 1956/57 varit för-delade på avdelningar, som haft olikartad sammansättning i fråga om elevernas ämnesval. Detta åskådliggöres i tabellerna 7 och 8.

Om man studerar tabell 7, finner man sålunda, att ett relativt litet antal avdelningar av klasserna 7 och 8 (6,4 procent av samtliga) varit helt odif-ferentierade i den meningen, att de omfattat såväl elever med ett som ele-ver med två främmande språk och därjämte också elever utan främmande språk. Ett betydligt större antal avdelningar (23,9 procent av samtliga)

Tabell 7. Organisationen av klassavdelningar i klasserna 7 och 8 under läsåret 1956/57

Elevgrupper	Antal avdelningar			
	klass 7	klass 8	Summa	%
Elever — med olika ämnesval — undervisade i <i>samma</i> klasser:				
Klassavd. med 2, 1 och intet främmande språk	12	15	27	} 23,9
Klassavd. med 2 och 1 främmande språk	31	25	56	
Klassavd. med 1 samt intet främmande språk . .	9	36	45	
Elever undervisade i — med hänsyn till ämnesvalet — <i>skilda</i> klasser:				
Klassavd. med 2 främmande språk	84	50	134	} 69,7
Klassavd. med 1 främmande språk	113	26	139	
Klassavd. utan främmande språk	2	20	22	
S u m m a	251	172	423	100

har varit mera homogena, därigenom att de endast omfattat två av dessa tre elevkategorier. Allra mest vanligt har emellertid varit, att eleverna uppdelats på skilda klasser alltefter ämnesvalet, så att de som valt *två* främmande språk undervisats för sig, de som valt *ett* främmande språk för sig och de som ej alls läst främmande språk för sig. På detta sistnämnda sätt har ej mindre än 69,7 procent av samtliga avdelningar i klasserna 7 och 8 organiserats.

Tabell 8 visar, att eleverna i klasserna 9 a och 9 g i övervägande utsträckning kunnat undervisas i från varandra skilda avdelningar. Där elevantalet enligt tillämpliga bestämmelser ej medgivit en dylik uppdelning, har eleverna bildat gemensamma avdelningar men i enlighet med Allmänna försöksskolebestämmelserna § 12:7 varit uppdelade på skilda grupper i ämnena modersmålet, tyska, engelska, franska och matematik. Där ej heller

Tabell 8. Organisationen av undervisningen i klasserna 9 a och 9 g

Typ av klassavdelningar	Antal elever i			
	klass 9 a	klass 9 g	Summa	%
Eleverna uppdelade på 9 a- och 9 g-klasser, skilda från varandra	559	511	1070	72,8
Eleverna tillhörande gemensamma 9 a/g-klasser men uppdelade på skilda grupper i ämnena modersmålet, tyska, engelska, franska och matematik . .	113	72	185	12,6
Eleverna undervisade tillsammans i samtliga ämnen	194	21	215	14,6
S u m m a	866	604	1470	100

Tabell 9. Tillämpning av alternativkurser i klasserna 7 och 8

Tillämpade kurser	Antal avdelningar			%
	klass 7	klass 8	Summa	
Alt. kurs 1 i samtliga berörda ämnen för alla elever i klassen	147	100	247	58,4
Alt. kurs 2 i samtliga berörda ämnen för alla elever i klassen	76	43	119	28,1
Alt. kurs 1 resp. 2 i olika ämnen för elever i samma klass	28	29	57	13,5
S u m m a	251	172	423	100

detta varit möjligt, har eleverna måst undervisas tillsammans i samtliga ämnen.

I fyra distrikt med nioårig enhetsskola har avdelningar av klass 9 g ej organiserats. Detta gäller Huskvarna, Hälsingborg och Sundbyberg, inom vilka distrikt eleverna övergått till realskola eller gymnasium, samt Lillhärdal, som saknat underlag för 9 g-avdelning.

Klasserna 7 och 8 har även haft olika sammansättning med hänsyn till elevernas val av *alternativkurser* i de ämnen, inom vilka dylika kurser utarbetats, nämligen engelska, tyska, fysik, kemi och matematik. Detta framgår av tabell 9, som visar, att man i övervägande utsträckning i en och samma klass läst antingen alternativkurs 1 eller alternativkurs 2. En sådan differentiering inom klassens ram att somliga elever läst alternativkurs 1 och andra elever alternativkurs 2 har endast förekommit i 13,5 procent av sammanlagda antalet klassavdelningar.

Under redovisningsåret har 30 *specialklasser* varit organiserade på högstadiet.

Elevernas omsättning i enhetsskolan

Avgången av elever från enhetsskolans mellanstadium till andra skolformer framgår av tabell 10. Att så jämförelsevis få elever detta år lämnat enhetsskolan efter klass 4 sammanhänger med omorganisationen av realskolan.

Avgången av elever från enhetsskolans högstadium till yrkesskolor eller skolor av gymnasiekaraktär framgår av tabell 11. Jämfört med föregående år noterar man här en ökning av det antal elever, som övergått till yrkesskolor.

Avgången av elever från enhetsskolans högstadium enligt Allmänna försöksskolebestämmelserna § 4 mom. 2 b och 2 c framgår slutligen av tabell

Tabell 10. Elevernas övergång till andra skolor från mellanstadiet
vid slutet av vårterminen 1957

Mottagande skolor	Antal elever avgångna efter		
	klass 4	klass 5	klass 6
Samrealskola, kommunal realskola	—	10	208
Högre allmänt läroverk:			
Klass 1 ⁵	83	40	—
» 1 ⁴	1	—	281
» 1 ³	—	—	69
» 2 ⁴	—	—	25
Flickskola	72	10	279
Praktisk realskola	—	—	358
Andra skolor	4	1	7
S u m m a	160	61	1 227
Avgångna elever i procent av totala elevantalet i respektive klasser vid höstterminens början	1,2	0,5	9,2

Tabell 11. Elevernas övergång till andra skolor från högstadiet
vid slutet av vårterminen 1957

Mottagande skolor	Antal elever avgångna efter		
	Klass 7	Klass 8	Klass 9
Högre allmänt läroverk, samrealskola, kommunal realskola, flickskola	36	9	16
Allmänt gymnasium:			
R I ⁴	—	3	21
R I ³	—	1	21
L I ⁴	—	6	38
L I ³	—	—	20
A I ⁴	—	—	9
A I ³	—	—	23
Försöksgymnasium:			
R I ³	—	—	47
L I ³	—	—	8
A I ³	—	—	48
Tekniskt gymnasium	—	—	4
Handelsgymnasium	—	—	3
Yrkesskolor	7	260	97
S u m m a	43	279	355
Till andra skolor avgångna elever i procent av totala elevantalet i resp. klasser vid höstterminens början	0,6	5,8	10,6

Tabell 12. Elevernas avgång från högstadiet vid slutet av vårterminen 1957 enligt Allmänna försöksskolebestämmelserna § 4: 2 b och 2 c

Anledning till avgången	Antal elever avgångna från		
	Klass 7	Klass 8	Klass 9
Afb § 4: 2 b	20	150	92
Afb § 4: 2 c		225	39
S u m m a	20	375	131
Avgångna elever i procent av totala elevantalet i resp. klasser vid höstterminens början	0,3	7,7	4,3

12. (I moment 2 b sägs, att elev vid utgången av det läsår, som utlöper det kalenderår, då han fyller 16 år, må äga rätt att avgå från skolan, även om han icke inhämtat för erhållande av avgångsbetyg erforderliga kunskaper; moment 2 c innehåller förutom en kompletterande övergångsbestämmelse det stadgandet, att, om särskilda skäl föreligger, elev kan medgivas rätt att avgå från skolan efter utgången av det läsår, som utlöper det kalenderår, då eleven fyller 15 år, om han då genomgått lägst klass 8.)

Yrkesvägledning

Vägledningen av eleverna på enhetsskolans högstadium inför val av studieinriktning och yrkesområde har haft samma allmänna uppläggning som tidigare (jfr förra årets redogörelse, tryckt i Aktuellt från skolöverstyrelsen 1957: 3 s. 45 ff.). I densamma har sålunda ingått studie- och yrkesorienterande undervisning inom ramen för ämnet samhällskunskap, praktisk yrkesorientering ute i näringslivet samt enskild studie- och yrkesvägledning.

Den yrkesorienterande undervisningen (eller den teoretiska yrkesorienteringen) omfattar i klass 7 cirka 10 timmar, i klass 8 cirka 30 timmar och i klass 9 cirka 10 timmar. Några skoldistrikt ifrågasätter, huruvida inte en viss ökning av timantalet i klass 7 vore berättigad, eventuellt på bekostnad av timantalet i klass 8. Därmed skulle man vinna större möjligheter att i tillräcklig utsträckning förbereda eleverna inför den praktiska yrkesorienteringen, som av organisatoriska skäl i åtskilliga fall måste börja redan tidigt under höstterminen i klass 8.

Den teoretiska yrkesorienteringen ombesörjes i regel av yrkesvalslärare, vilka därvid antingen enbart svarar för denna yrkesorienterande undervisning eller också därjämte meddelar undervisning i hela ämnet samhällskunskap. I vilken utsträckning dessa båda alternativ tillämpas framgår av tabell 13. Man finner här, att det i klass 7 är vanligare, att *samma* lärare undervisar i såväl yrkesorientering som övrig samhällskunskap, medan i

Tabell 13. Undervisningen i samhällskunskap och yrkesorientering

Undervisningens organisation	Antal avdelningar i			Summa
	Klass 7	Klass 8	Klass 9	
Samma lärare i samhällskunskap och yrkesorientering	147	63	52	262
Olika lärare i samhällskunskap och yrkesorientering	104	109	94	307
S u m m a	251	172	146	569

klasserna 8 och 9 det omvända förhållandet råder. Om man betraktar högstadiet som en helhet, är det enligt tabellen något vanligare, att undervisningen i yrkesorientering och övrig samhällskunskap fördelas på *olika* lärare, än att den skötes av samma lärare.

Den yrkesorienterande undervisningen erbjuder en hel del metodiska problem. Fortfarande efterlyser man i åtskilliga skoldistrikt flera och bättre hjälpmedel i form av broschyrer eller handböcker, bildband och filmer.

Den *praktiska yrkesorienteringen* i klass 8 omfattas med ett stort intresse. Den har tillsammans med den förberedande yrkesutbildningen i nionde klassen bidragit till ett närmande mellan skolan och det övriga samhällslivet och därjämte också visat sig kunna verka stimulerande på elevernas direkta studieintresse. Dess värde ur ren yrkesvägledningssynpunkt betygas från praktiskt taget samtliga försöksdistrikt. Den säges sålunda medföra större yrkesmedvetenhet och därigenom bidra till ett säkrare grundat yrkesval.

Det är lätt att också siffermässigt visa, med vilket intresse den praktiska yrkesorienteringen omfattas av eleverna. Ehuru den är ett i princip frivilligt tillvalsämne, har under redovisningsåret inte mindre än 70 procent av samtliga elever deltagit i densamma. Detta innebär i själva verket, att alla elever, som enligt gällande timplaner har möjlighet att välja praktisk yrkesorientering, också gör det. Samma förhållande rådde redan föregående läsår. Liksom då är frekvensen även detta år något högre bland pojkarna än bland flickorna (75 procent respektive 65 procent).

Organisatoriskt tillgår den praktiska yrkesorienteringen så, att eleverna tillbringar en eller flera (oftast fyra) veckor ute i näringslivet, under vilken tid de får stifta bekantskap med ett antal olika arbetsområden. Det vanligaste är, att orienteringen omfattar två, tre eller fyra yrken. Ibland inskränker den sig emellertid till endast ett yrke, och undantagsvis kan den utsträckas till flera än fyra.

I detta avseende framträder en uppenbar skillnad mellan pojkar och flickor, innebärande, att pojkarna i genomsnitt praktiserar inom flera yrkesområden än flickorna. Flickorna väljer med andra ord sina praktikyrken inom en snävare sektor av arbetsmarknaden än pojkarna. Delta för-

hållande framträder också i tabell 14, som visar, hur deltagarna i den praktiska yrkesorienteringen fördelar sig på olika yrkesområden. Spridningen i denna fördelning är större för pojkar, än den är för flickor.

Tabell 14. Fördelning av deltagare i praktisk yrkesorientering på olika yrkesområden

Pojkar	Antal	Flickor	Antal
yrkesområden		yrkesområden	
Mekaniska yrken (t. ex. arbetare vid mekanisk verkstad, bil-, mc- och cykelmekaniker)	1 053	Handel	1 210
Elektriker	611	Hälsa- och sjukvård, hygien	921
Handel (t. ex. försäljnings-, lager- och reklampersonal)	514	Barnavård	542
Byggnads- och anläggningsarbetare	432	Kontor	538
Jord- och skogsbruk (även djur- och trädgårdsskötsel)	388	Husligt arbete	188
Livsmedelsindustri (t. ex. bagare, charkuterist)	378	Textil- och beklädnadsindustri	170
Övriga yrken inom metallindustrin	358	Hotell- och restaurangbranschen	131
Samfärdsl (t. ex. lokförare, konduktör, stationskarl, sjöman) ..	341	Undervisning m. m.	125
Pappers- och grafisk industri (t. ex. fotograf, tryckeriarbetare)	267	Pappers- och grafisk industri	70
Träindustri (t. ex. snickare, sågverksarbetare)	257	Livsmedelsindustri	62
Militära yrken	154	Post och telegraf	53
Hotell- och restaurangbranschen ..	107	Tekniska arbetsområden	33
Kontor	84	Jord- och skogsbruk	21
Finmekaniska yrken (t. ex. ur- och instrumentmakare, optiker)	71	Socialvård (t. ex. polissyster)	20
Tekniska arbetsområden (t. ex. ritare, laboratoriebiträde)	71	Övrig industri	14
Civil bevakning (t. ex. polis, brand- och tullman)	70	Porslinsindustri	11
Post och telegraf (t. ex. postbiträde, brevbärare)	69	Läder-, hår- och gummiindustri ..	10
Transportarbetare	62	Samfärdsl	9
Läder-, hår- och gummiindustri (t. ex. skomakare, tapetserare, körsnär)	54	Konstnärliga yrken	6
Hälsa- och sjukvård, hygien (t. ex. sjukhuspersonal, frisör)	41	Finmekaniska yrken	4
Kemisk-teknisk industri	21	Diverse	11
Porslinsindustri	16		
Undervisning m. m. (t. ex. journalist, bibliotekspersonal)	9		
Konstnärliga yrken	5		
Textil- och beklädnadsindustri ..	3		
Diverse	69		

I övrigt uppvisar tabell 14 en rangordning av de olika yrkesområdena, som är mycket lik motsvarande rangordning från föregående år (jfr Aktuellt 1957: 3, s. 46). För pojknarnas del är det fortfarande mekaniska yrken, som dominerar. Därefter följer olika elektriska arbetsområden, handel, byggnads- och anläggningsarbeten samt jord- och skogsbruk. Flickorna har främst ägnat sig åt handel och kontor, hälso- och sjukvård, jämte hygien och barnavård.

När skolledarna betygar värdet av den praktiska yrkesorienteringen, understryker de samtidigt i flera fall, att även teoretiskt inriktade elever har behov härav. Därvid tänker man i första hand på sådana elever, som nästföljande år väljer att gå i klass 9 a. Vägledningen av dessa ungdomar erbjuder speciella problem, särskilt som de ibland synes vara svårare att placera på arbetsmarknaden än elever från klass 9 y.

Teoretisk och praktisk yrkesorientering avser inte bara att ge eleverna kunskaper om yrken och utbildningsvägar. De skall också rikta uppmärksamheten på de fysiska och psykiska krav, som olika yrken ställer samt indirekt bidra till elevernas självkännetid i dessa avseenden. Men eleverna behöver därutöver ofta hjälp för att komplettera vunna kunskaper och erfarenheter samt bli i stånd att tillämpa dessa på sig själva. Det är den hjälpen, som skolan vill ge i den *enskilda studie- och yrkesvägledningen*.

Denna enskilda vägledning ställer skolan inför viktiga metodiska problem. Från åtskilliga skoldistrikt framhåller man också, att det just är denna uppgift med den därtill hörande bedömningen av elevernas fallenhet och förutsättningar i övrigt, som bereder yrkesvalslärarna de största svårigheterna.

Insamlandet av för den enskilda vägledningen relevanta data om eleverna sker genom yrkesvalslärarnas *kontaktarbete*, d. v. s. deras samråd med föräldrar, övriga lärare, skolläkare, skolsköterska, skolpsykolog och andra personer, t. ex. handledare eller förmän på arbetsplatser, som förvärvat kännedom om eleverna. Detta samråd tar oftast formen av muntliga samtal och överläggningar, men i vissa fall förekommer också skriftliga utlåtanden och bedömningar.

Beträffande vissa av de praktiskt inriktade eleverna väntar man sig i fortsättningen i detta avseende särskilt mycket av ett systematiskt samarbete mellan yrkesvalsläraren och läraren på den allmänpraktiska verkstaden. Den senare har nämligen möjlighet att iakttaga eleven i en mångfald olika arbetssituationer och därvid bedöma såväl intresse som fallenhet.

Sammanställandet av nämnda data underlättas genom förändret av ett särskilt *elevkort för yrkesvägledningen i enhetsskolan*, till vilket skolöverstyrelsen nyligen fastställt formulär.

Utbildningen av yrkesvalslärarna har undergått en avsevärd förbättring, i och med att skolöverstyrelsen under redovisningsåret kunnat anordna en

terminslång utbildning för blivande yrkesvals lärare. Denna har organiserats som en befordringskurs för folkskollärare med 24 deltagare, vilka samtliga fullföljde kursen med godkända vitsord.

Frågan om *organisationen av yrkesvägledningen i enhetsskolan* har under året blivit föremål för en påbörjad utredning inom skolöverstyrelsen. Avsikten är att undersöka, huruvida inte en viss omfördelning av de olika arbetsuppgifter, som ingår i skolans yrkesvägledande verksamhet, skall visa sig ändamålsenlig. Överstyrelsen avser att i annat sammanhang återkomma till denna fråga.

Förberedande yrkesutbildning

Under läsåret 1956/57 erhöll 1 845 elever förberedande yrkesutbildning i nionde klassen. Av dessa elever var 1 001 pojkar och 844 flickor. Denna förberedande yrkesutbildning genomfördes i samarbete mellan enhetsskola, näringsliv och yrkesskola. Av tabell 15 framgår, hur skolundervisningen i yrkesämnen fördelade sig mellan å ena sidan enhetsskolan och å andra sidan yrkes- eller industriskolan.

Man finner här, att 451 elever eller 24 procent av samtliga erhöll denna undervisning i yrkes- eller industriskolor. Detta innebär — jämfört med föregående år — att dessa skolors andel av utbildningsprogrammet i nämnda avseende ökat från 19 procent till 24 procent (jfr Aktuellt 1957: 3, s. 48).

Tabell 15 visar också samtliga elevers branschriktning. Om man ur denna synpunkt först tar i betraktande elevmaterialet i yrkes- eller industriskolorna, finner man, att den största gruppen av dessa elever erhöll undervisning i anslutning till metallyrken. I några distrikt (såsom Linköping, Skellefteå, Svedala) anordnades denna undervisning i huvudsaklig överensstämmelse med förebilden till timplan för klass 9 y, gren 8 a, medan den i övriga distrikt närmare anslöt sig till motsvarande för gren 3 (jfr noten till tabell 15). Ett ganska stort antal av de nämnda eleverna inriktade sig vidare på handels- och kontorsyrken, under det att de återstående fördelade sig på husligt arbete, jordbruk samt olika hantverksyrken.

Branschriktningen hos de elever, som erhållit undervisning i yrkesämnen i enhetsskola, framgår av elevfördelningen på de olika grenarna.

Sammanlagt inriktar sig sålunda eleverna i klass 9 y främst på följande tre branscher, nämligen handel och kontor, husligt arbete samt metallyrken; därjämte är gruppen »hantverk och blandade yrken» stor.

Vad fördelningen på pojkar och flickor angår, gäller — oavsett om undervisningen meddelas i enhetsskola eller yrkesskola — att pojkarna dominerar på utbildningsgrenar för metallarbete, jord- och skogsbruk samt blandade yrken, under det att flickorna överväger i avdelningar för husligt arbete samt handel och kontor. Den allmänpraktiska grenen 7 b är endast avsedd för pojkar.

Tabell 15. Elevernas fördelning på olika skoltyper och 9 y-grenar

Skoldistrikt	Antal elever på olika grenar med undervisning i yrkesämnen inom enhetsskolan ¹							Antal elever på olika grenar med undervisning i yrkesämnen inom yrkes- eller industriskola					
	1	2	3	6	7 a	7 b	Samtliga	A	B	C	D	E	Samtliga
Bollnäs lk	17	32	—	—	12	19	80	—	—	8	16	—	24
Bollnäs stad	—	—	11	19	—	—	30	—	—	—	7	—	7
Burlöv	—	2	—	11	13	—	26	—	—	—	—	—	—
Gustavsberg	—	8	8	9	8	—	33	—	—	—	—	—	—
Göteborg	—	29	6	63	16	—	114	—	—	44	23	9	76
Hietaniemi	10	13	9	—	—	—	32	—	—	1	—	2	3
Huskvarna	—	—	10	17	22	—	49	2	16	7	—	—	25
Hälsingborg	—	10	28	6	6	—	50	—	—	—	12	4	16
Laxå	—	—	—	—	12	—	12	—	—	2	—	—	2
Lerum	—	—	10	11	7	—	28	—	5	—	—	—	5
Lillhärdal	—	6	—	—	7	—	13	—	—	—	—	—	—
Linköping	—	7	—	—	—	—	7	—	—	11	16	14	41
Lomma	—	9	11	8	8	—	36	—	—	—	—	—	—
Mörbylånga	—	14	—	9	12	—	35	—	—	—	—	3	3
Nederkalix	—	31	56	17	11	10	125	—	—	—	—	—	—
Njurunda	—	7	—	22	22	—	51	5	—	22	—	—	27
Oland	7	17	7	9	5	—	45	—	—	—	—	—	—
Perstorp	—	—	12	—	11	—	23	5	—	—	—	—	5
Råneå	13	21	—	—	4	14	52	—	—	3	9	3	15
Skellefteå	—	10	—	18	11	—	39	—	—	13	—	—	13
Skön	—	11	—	20	23	17	71	—	—	—	—	4	4
Stockholm:													
Nytorp	—	12	—	—	13	—	25	—	—	—	—	—	—
Västberga	4	6	18	11	20	—	59	—	—	—	—	—	—
Sundbyberg	—	—	—	—	22	—	22	—	11	29	39	18	97
Sura	—	9	—	—	9	—	18	—	—	13	13	—	26
Svedala	—	—	—	12	12	—	24	8	—	5	—	—	13
Södertälje	—	14	8	20	26	13	81	—	7	4	11	15	37
Timrå	—	22	24	23	8	14	91	—	1	—	—	3	4
Töre	—	13	—	11	—	14	38	—	—	—	—	—	—
Vifolka	4	12	—	5	—	—	21	—	—	8	—	—	8
Åhus	—	10	11	10	5	—	36	—	—	—	—	1	—
Österåker	—	9	12	7	—	—	28	—	—	—	—	1	—
Summa elever	55	334	241*	338	325	101	1 394	20	40	170	146	77	451
Därav pojkar	55	14	227	80	248	101	725	20	1	170	27	59	276
flickor	—	320	14	258	77	—	669	—	39	—	119	18	175

¹ Elever på gren 8 a erhåller undervisning i yrkesämnen i industriskola och har därför hänförelse till kolumn C.

² I denna summa ingår även 41 elever på gren 5, omfattande en avdelning för elektriker, en för murare, en för vårdpersonal samt en för teletekniker.

Grenar i enhetsskolan:

1. Jord- och skogsbruk
2. Husligt arbete
3. Metallyrken
6. Handel och kontor
- 7 a. Hantverk och blandade yrken
- 7 b. Allmänpraktisk kurs

Grenar i yrkes- eller industriskola:

- A. Jordbruk
- B. Husligt arbete
- C. Metallyrken
- D. Handel och kontor
- E. Andra yrken (hantverk)

Yrkeskolans medverkan i utbildningsprogrammet har emellertid inte enbart bestått däri, att den ombesörjt övning i yrkesarbete och motsvarande yrkesteoretisk undervisning. Den har beträffande vissa avdelningar också svarat för undervisningen i allmänbildande ämnen och sålunda för undervisningen i dess helhet.

Även näringslivets medverkan i den förberedande yrkesutbildningen har skett i olika former. Som framgår av det redan anförda, har vissa företag öppnat sina industriskolor för enhetsskolans elever och därigenom möjliggjort inrättande av gren 8 a. Men man har också i företag och på arbetsplatser mottagit elever som praktikanter och givit dem den grundläggande träning i yrkesarbete, till vilket den yrkesteoretiska undervisningen utgör ett nödvändigt komplement. Antingen har företagen därvid ensamma svarat för hela yrkesarbetet eller också endast för en del därav. I senare fallet har resten av yrkesarbetet förlagts till skolans egna lokaler.

Att eleverna erhållit träning i yrkesarbete ute i näringslivet har varit regel på gren 7 a med dess många elever. Det har vidare varit mycket vanligt även på gren 6 (handel och kontor). I övrigt har en dylik växelverkan mellan skola och näringsliv tillämpats i ett mindre antal distrikt på gren 3 (metallarbete), gren 2 (husligt arbete) samt — undantagsvis — på gren 1 (jord- och skogsbruk).

Av det nu anförda framgår, att *samarbete med yrkeskolor och näringsliv är en nödvändig förutsättning för genomförandet av den förberedande*

Tabell 16. Lärarnas formella kompetens för undervisning i yrkesämnen i klass 9 y

Omfattningen av lärarnas utbildning	Antal lärare på respektive grenar					%
	Gren 1 jord- och skogsbruk	Gren 2 husligt arbete	Gren 3 metall- yrken	Gren 6 handel och kontor	Gren 7 hantverk och blandade yrken	
Seminarieutbildning (för övningslärare) eller längre yrkespedagogiska kurser, anordnade av överstyrelsen för yrkesutbildning	—	42	7	5	10	66,2
Folkskollärarexamen + facklig utbildning	—	—	2	11	8	
Utbildning genom fack- eller yrkeskola + praktik + pedagogisk kurs	4	7	11	11	13	
Utbildning genom fack- eller yrkeskola + praktik	10	18	6	19	14	33,8

yrkesutbildningen i klass 9 y. På vissa grenar har emellertid detta samarbete hittills haft en jämförelsevis mindre betydelse, i och med att man inom enhetsskolan tillhandahållit eleverna såväl allmänbildande som yrkestestetisk undervisning och övning i yrkesarbete. Detta har flerstädes varit fallet på gren 2 (husligt arbete) och gren 7 b (allmänpraktisk kurs). Även gren 3 (metallyrken) har i flertalet distrikt, där den förekommer, organiserats helt inom enhetsskolan.

Den formella kompetensen hos de lärare, som undervisat i yrkesämnen i enhetsskolan, har varierat på det sätt, som framgår av tabell 16. Man finner här, att två tredjedelar av samtliga genomgått längre eller kortare pedagogisk utbildning, medan den återstående tredjedelen saknar sådan. Situationen uppvisar i detta avseende ingen större förändring jämfört med föregående år (jfr Aktuellt 1957: 3, s. 50).

Yrkesintressenas variationer bland elever på högstadiet

Vid mitten av höstterminen 1954 fick eleverna i klass 7 inom samtliga försöksdistrikt med undantag av de tre distrikten inom Göteborgs stad besvara ett frågeformulär, »Välja yrke». Undersökningen upprepades inom samma elevgrupp i slutet av vårterminen 1956 respektive 1957, då eleverna gick i klass 8 respektive klass 9. Avsikten med undersökningen var att följa yrkesintressenas förändringar inom ifrågavarande åldersstadier och om möjligt ange några av de faktorer, som kan ha utövat inflytande på yrkesintressenas variation.

Totala antalet elever i den undersökta gruppen utgjorde 3 506, av vilka 3 153 eller 89,9 procent besvarade intresseformuläret. Bortfallet sammanhänger med frånvaro på grund av sjukdom och liknande orsaker.

Som nämnts upprepades undersökningen inom samma elevgrupp vid slutet av vårterminen i klasserna 8 och 9. Vid dessa två senare undersökningstillfällen har självfallet vissa elever varit frånvarande av samma orsaker, som medfört bortfall i klass 7. Därjämte tillkommer ytterligare ett bortfall av elever genom övergång till läroverk och andra skolor samt därigenom att vissa elever avgått på grund av att de fyllt 16 år och därmed inte längre är skolpliktiga. Antalet elever, som deltagit vid alla tre undersökningstillfällena, har efter bortfall och avgångar av ovan angivna orsaker reducerats till 1 977 eller 62,7 procent av alla de elever, som höstterminen 1954 deltog i den första delen av undersökningen.

Vid ställningstagandet till de olika yrkena i frågeformuläret kunde eleverna ange positiv, indifferent respektive negativ inställning. Det är rimligt att anta, att ett indifferent val uttrycker osäkerhet, vad gäller såväl de egna förutsättningarna för yrket som kunskapen om yrkets krav. Om man vidare antar, att yrkesvalet är en utvecklingsprocess, under vilken ökad insikt om yrkeslivets krav och de personliga förutsättningarna

leder till minskad tveksamhet i valsituationen, blir det av speciellt intresse att studera, i vilken omfattning och riktning de indifferent valen förändras under den tidsperiod undersökningen omfattat.

Resultaten av den hittills redovisade delen av yrkesintresseundersökningen bland elever på högstadiet kan sammanfattas i följande huvudpunkter.

1. Antalet indifferent val minskar genomsnittligt från klass 7 till klass 9. På motsvarande sätt ökar antalet negativa val. Skillnaderna mellan de tre klassnivåerna är små men klart signifikanta inom totalmaterialet.
2. Intressevariationerna bland flickor respektive pojkar förlöper på likartat sätt. De skillnader som påvisats mellan flickor och pojkar sammanhänger sannolikt med urvalet av yrken i formuläret.
3. Vid jämförelser mellan elevgrupper med olika studieinriktning erhålles skillnader, som inte är lika entydiga som skillnaderna mellan olika klassnivåer inom totalmaterialet.
4. Sambandet mellan allmänintellektuell nivå och antalet positiva, indifferent val i intresseformuläret är lågt.

Även om de påvisade förändringarna från klassnivå till klassnivå har samma riktning och genomsnittligt är klart signifikanta, bör det observeras, att förändringarna är relativt små. För positiva val utgör skillnaderna mellan medeltalen för klass 7, 8 och 9 omkring $1/10$ — $1/5$ av spridningsvärdena. Förhållandet är ungefär detsamma för indifferent val och negativa val. Den mest sannolika tolkningen av detta synes vara, att den process, som ligger bakom elevernas ställningstagande till olika yrken, förlöper ganska långsamt på ifrågavarande åldersstadier. Den påvisade fortlöpande ökningen i entydighet med avseende på inställningen till olika yrken förefaller därjämte uppkomma genom att eleverna kommer till ökad klarhet om vad de inte vill syssla med. En yrkesorientering, som utan att forcera utvecklingen inriktar sig på att meddela eleverna sådana kunskaper om de egna förutsättningarna och yrkeslivets krav, vilka ökar möjligheterna för dem att avgränsa olämpliga yrken, synes därför bäst anpassad till de utvecklingstendenser, som redovisats i undersökningen.

2. Redogörelse för pedagogisk försöksverksamhet vid högre skolor

Skolöverstyrelsen har med förutnämnda skrivelse av den 17 december 1957 inkommit med redogörelse även för den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor under läsåret 1956/57. Redogörelsen är i sin helhet publicerad i »Aktuellt från skolöverstyrelsen» 1958 nr 4. Den grundar sig på de rapporter över anställda försök, som ingivits av rektorerna eller andra försöksledare vid försöksskolorna.

Under läsåret 1956/57 beviljades 342 försök vid sammanlagt 117 skolor. Antalet beviljade försök läsåret 1955/56 uppgick till 378.

Inför inbjudan till försöksverksamhet under läsåret 1956/57 hade överstyrelsen företagit en översyn av de olika punkterna i försöksprogrammet. Härvid avfördes vissa försök från programmet.

Detta gällde försöken med praktiska realskollinjer och ämneskoncentration i realskolan liksom försöket med slopande av höstterminsbetygen i realskolans första klass, vilket genom Kungl. Maj:ts medgivande den 3 juni 1955 övergått till att bli en normal anordning. Även försöken med särskild realexamen, med fast linjedelning på flickskolans högstadium och med organiserad läxhjälp avfördes i väntan på riksdagens bifall till förslaget i proposition till riksdagen den 16 mars 1956 angående skolväsendets ordnande på realskolestadiet. Riksdagens beslut kom att innebära ett generellt införande av särskild realexamen vid treåriga realskolor och ett bemyndigande för skolöverstyrelsen att medge att undervisning för särskild realexamen även anordnas vid allmänt läroverk och kommunal realskola, där treårig linje icke är inrättad. Riksdagsbeslutet innebar vidare, att den fasta linjedelningen på flickskolans högstadium allmänt skall genomföras från och med läsåret 1957/58 samt att möjlighet till läxhjälp ges vid alla skolor med den kortare studievägen till realexamen.

Skolöverstyrelsen hade även hos Kungl. Maj:t föreslagit, att försöken med särskild prövning i studentexamen för läroverkets egna elever, övningskrivningar i svenska på ämnets timmar samt fritt valt arbete skulle bli normala anordningar. Kungl. Maj:t bemyndigade den 15 juni 1956 överstyrelsen att medge att i klasserna 3⁴ och 4⁵ vid allmänna läroverk och däremot svarande klasser vid jämförliga högre läroanstalter högst två ordinarie skolskrivningar (halvdagsskrivningar) i modersmålet efter vederbörande ämneskonferens bedömande må utbytas mot ett lämpligt antal övningskrivningar under vederbörande lärares direkta ledning. Framställningen beträffande särskild prövning och fritt valt arbete föranledde vid detta tillfälle icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Intresset för försöksverksamheten vid högre skolor är fortfarande mycket stort och verksamheten fortsattes under innevarande läsår efter i stort sett oförändrade linjer. Från och med läsåret 1958/59 planerar överstyrelsen emellertid en omläggning, då en viss koncentration till vissa skolor är önskvärd, om en planmässigt bedriven verksamhet och en systematisk bearbetning av resultaten skall kunna genomföras.

Av redogörelsen för försöksverksamheten under läsåret 1956/57 torde här få redovisas följande.

Realskolestadiet

Korrespondensrealskolor

Verksamheten vid korrespondensrealskolor har under läsåret 1956/57 fortsatt under samma betingelser som närmast föregående år. (Se även redogörelse i *Aktuellt från Skolöverstyrelsen 1957: 25 s. 376 ff.*) Stats-

understöd till skolorna har utgått med 186 000 kronor ur anslaget till försöksverksamheten. Antalet statsunderstödda korrespondensrealskolor m. m. framgår av följande sammanställning.

Amnehärad	2	avdelningar med sammanlagt	48	elever
Björkvik	4	» » »	74	»
Finnskoga-Dalby . . .	1	» » »	24	»
Norra Ny	1	» » »	20	»
Oviken	2	» » »	44	»
Vittangi	1	» » »	18	»

Kungl. Maj:t har medgivit inrättandet av ytterligare två korrespondensrealskolor från och med läsåret 1957/58, nämligen i Funäsdalen, Tännäs, Jämtlands län, och Säfsnäs, Kopparbergs län.

De former, under vilka arbetet i dessa korrespondensrealskolor bedrivs, varierar i de olika skolorna. Gemensamt är, att korrespondensundervisningen kompletteras med muntlig undervisning av studiehandledare. I vissa skolor, Amnehärad, Oviken och Vittangi, har muntlig preparation av alla kursbrev varit regel, och alla elever, som tillhört samma klass, har samtidigt sysslat med exakt samma kursmoment. Man har sålunda sökt hålla en gemensam arbetstakt. I Norra Ny och Finnskoga-Dalby arbetas med stora individuella variationer, även om man också där i vissa ämnen samlar elever, som hunnit ungefär lika långt, i mindre grupper för muntlig undervisning. I Björkvik tillämpas en form av koncentrationsläsning med tre dagars läsning i veckan i skolan omväxlande med tre dagars individuellt arbete i hemmet.

De 7 elever från Finnskoga-Dalby, som under läsåret 1956/57 avlade realexamen, hade 1,4 i medelbetyg i läroämnena och 1,3 i teckning. Ingen av de 24 eleverna i skolan hade avbrutit sina studier under läsåret. Antalet elever i Norra Ny uppgick vid höstterminens början till 20 och vid vårterminens slut till 17. De 7 eleverna, som efter preparandkurs i Malmö tagit examen, hade medelbetyget 1,5 både i läroämnena och teckning. Av eleverna i Amnehärad tog 8 examen efter preparandkurs i Stockholm med medelbetyget 1,3 i läroämnena och 0,7 i teckning. I skolan fanns vid läsårets början 48 elever, av vilka 5 slutat under året av olika anledningar. Skolorna i Oviken och Vittangi har ännu ej pågått så länge, att eleverna hunnit upp till examen. Mycket goda resultat uppvisades från Björkvik. Av skolans 74 elever har 16 avlagt realexamen med medelbetyget 1,82 (AB—), 18 elever hade anmält sig, men 2 misslyckades i de skriftliga proven. Examinandernas medelålder var 17,4 år. Korrespondensundervisningen började i Björkvik år 1943 och har hittills fört fram 75 elever till realexamen, vilket innebär att 94 procent av alla, som anmält sig till examen, också genomfört den. Av samtliga elever, som intagits vid skolan, har 70 procent avlagt examen. Detta har varit möjligt, fast man ej ställt upp några fordringar på kvalificerade betyg för intagning och även tagit hand om elever, som misslyckats vid andra skolor.

Korrespondensundervisningen ställer normalt avsevärda krav på eleverna, men man torde våga dra den slutsatsen av de här i korthet redovisade resultaten, att även elever med ordinär studiebegåvning genom

korrespondensundervisning under ovan angivna betingelser kan föras fram till realexamen.

En utökning av försöken till gymnasiestadiet, där förutsättningarna torde vara än gynnsammare, har befunnits angelägen. Överstyrelsen föreslog därför i sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 att till en början två korrespondensgymnasier skulle få upprättas från och med höstterminen 1958. Försöken skulle kunna bli av betydelse, icke minst för vissa s. k. glesbygder (jfr 1958 års statsverksprop., bil. VIII h. t. p. 169).

Uppskjuten uppdelning av klassavdelning i främmande levande språk

Redan förra årets rapport visade att detta försök slår väl ut. Ganska samstämmigt vittnar erfarenheterna från 1956/57 om att fördelar står att vinna genom att vänta med klassdelningen, tills läraren hunnit lära känna elevernas ställning och svårigheter, och tills deras större kunskaper ger rikare möjligheter att väl bruka de delade timmarna. Framför allt i tyska tycks försöket ge goda resultat. Det normala vid den delning av klass, som äger rum under andra till tredje årskursen, är att eleverna delas upp i en bättre och en sämre grupp. Svagheterna i klassen kan på detta sätt mer effektivt bekämpas, och de duktiga eleverna kan få syssla med för dem mer intresseväckande ting.

»Olägenheterna med att ej ha delad klass under första läsåret synes ej vara så stora, att de uppväger fördelarna med att dela klassen under andra året, då stoffet är större och de grammatiska svårigheterna sätter in på allvar.» 21 skolor har deltagit i försöket. Utav dessa försök har 3 gällt franska och utförts på gymnasiet.

Det ändamålsenliga med uppskjuten delning av klass är säkerligen i hög grad beroende av den metodik för uttalsundervisningen, läraren använder under första året, liksom av den plats talövningar redan första året får i arbetet. Överstyrelsen vill för de fortsatta försöken framhålla vikten av att metoderna smidigt anpassas till den nya situationen, t. ex. genom ökad körläsning under första årets uttalsdrill.

Försöksverksamhet med nya skriftliga prov i engelska och tyska i realexamen

I *engelska* förekom vid realexamensskrivningarna vårterminen 1957 *tredelat prov* i 51 skolor och uppsatsprov i 17. I *tyska* förekom *versionsprov med frågor* i 57 och uppsatsprov i 11 skolor. Ökningen i fråga om antalet deltagande skolor var i förhållande till vårterminen 1956 ungefär 25 procent. Antalet deltagande elever och betygsresultat framgår av nedanstående tabell:

<i>Engelska</i>		C	B?	B	Ba	AB	a	A	S:a
Tredel. prov	antal	6	11	62	139	157	127	87	589
	procent . . .	1,0	1,9	10,5	23,6	26,7	21,6	14,8	
Uppsatsprov	antal	2	1	5	8	—	1	1	18
<i>Tyska</i>									
Vers. prov m. fr.	antal	24	16	70	93	57	41	22	323
	procent . . .	7,4	5,0	21,7	28,8	17,7	12,7	6,8	
Uppsatsprov	antal	4	4	11	10	6	6	5	46

Lärarna är i allmänhet försiktiga i sina omdömen rörande förtjänster och brister hos de nya formerna av skriftliga prov och motiverar detta med att erfarenheterna ännu är begränsade. Starkt positiva omdömen saknas dock inte, men endast en eller två uttalar tveksamhet om de nya provens värde och synes föredra det vanliga kombinerade provet. Den kritik, som framkommer, vänder sig framför allt mot vissa anvisningar rörande bedömningen och betygssättningen samt, i mindre grad, mot utformningen av proven. Man påpekar också allmänt, att de nya provtyperna medför ökad arbetsbörda för lärarna. Å andra sidan understrykes nästan lika ofta, att eleverna i hög grad uppskattar de nya skrivningsformerna.

Samhällslärans fördelning på realskolans olika klasser: Ny variant

Under läsåret 1956/57 deltog 17 skolor med sammanlagt 67 avdelningar i försöket. Försöksverksamheten har pågått sedan läsåret 1951/52 och överstyrelsen framhöll i redogörelsen för 1955/56 års försöksverksamhet vid högre skolor, att verksamheten ej borde utvidgas utan försöken slutföras. I nyssnämnda redogörelse lämnades en utförlig framställning av de resultat försöken gett. Årets rapporter ger härvidlag intet nytt. Emellertid har skolöverstyrelsen i sin inbjudan till den försöksverksamhet, som här redovisas, infört en ny variant, nämligen den, att den egentliga kursen i samhällslära fördelas endast på de två sista läsåren i realskolan. Varianten prövas i 17 av de ovan nämnda 67 avdelningarna. Innan erfarenheter vunnits av den nya försöksvarianten, anser överstyrelsen, att med eventuella förslag beträffande studiegången i samhällslära med utgångspunkt från försöksverksamheten bör anstå.

I den mån skolorna redan efter ett år vågar sig på omdömen om den nya anordningen, är dessa gynnsamma, dock behövs mer erfarenhet om vilka moment, som bör tas upp i näst högsta realklassen, liksom om hur stoffet skall göras intresseväckande på detta stadium.

Koncentration av geometriundervisningen i realskolan

Anordningen har prövats vid 29 skolor. Avsikten med detta försök, vilket pågått alltsedan läsåret 1951/52, har varit att utröna, huruvida ett års uppskov med studiet av systematisk geometri kunde medföra fördelar för undervisningen eftersom elevernas större mognad borde underlätta förståelsen av den systematiska geometrien.

De rapporter, som varje år insänts, har ej gett en entydig bild av försöksresultaten. Å ena sidan har uppenbarligen mognadsfaktorn haft en viss betydelse för resultatet av undervisningen. Men å andra sidan har det framhållits, att de moment i matematikkursen, vilka bytt plats med geometrien, kommit i ett sämre läge.

Även årets rapporter ger exempel på motstridiga uppfattningar om försökets värde.

Flera skolor har gjort den erfarenheten, att den starka koncentrationen av geometrien till näst högsta realskoleklassen gjort ämnet matematik onödigt tröttande och menligt inverkat på betygen. Vidare påpekas tidsfaktorns betydelse för en varaktig behållning av det inlärdas geometristoffet.

Matematik avkortad kurs

Försöket innebär att elever, som så önskar, i klasserna 4⁵, 3⁴ och 5⁵, 4⁴, kan välja en matematikkurs, där geometrien borttagits och i stället tyngdpunkten förskjutits mot ämnets aritmetiska delar.

Verksamheten är liksom tidigare år av ringa omfattning. Det råder en viss oklarhet om vilket värde den avkortade kursen tillmätes vid anställning. Vidare avskräckes en del lärjungar av den till försöket knutna bestämmelsen att för flyttning till högsta realskoleklassen elev skall ha dels lägst Godkänd i svensk skrivning och alla övriga obligatoriska ämnen och dels en kompensation för den avkortade matematikkursen med minst 1,5 betygsenheter.

Det har också visat sig svårt att sysselsätta de elever, som det här gäller, medan den övriga klassen läser geometri. De är i allmänhet så pass svagt utrustade, att de behöver hjälp och ledning även de timmarna. Därför klagar någon skola över att undervisningen för dem, som läser normal kurs, blir lidande på att läraren nödgas avbryta sin lektion och ägna sig åt de andra. I en del skolor har lärarna gett dem, som deltagit i försöket, extra undervisning på fritid. Det blir en kostnadsfråga, om sådan undervisning normalt skall kunna införas.

Å andra sidan har en del positiva erfarenheter gjorts. Den avkortade matematikkursen har för elever inneburit en avgjord lättnad och en möjlighet att klara den påbörjade skolan. Det har gett elever en större säkerhet och kommit dem att trivas med ämnet matematik.

Bok- och bibliotekskunskap

Vikten av att skolbiblioteket får en central roll i en skolas liv framhölls av skolöverstyrelsen i dess första inbjudan till försök med undervisning i bok- och bibliotekskunskap. I redogörelsen över försöken 1954/55 (Aktuellt 1956: 2 s. 47 ff) lämnas en utförlig framställning om den utformning försöken fått och om de resultat de givit. Liksom då är även rapporterna denna gång synnerligen positiva. Försöken har lett till ökad utlåning av böcker. Eleverna söker sig mer spontant till bibliotekets uppslagsböcker och bredvidläsningslitteratur.

Gymnasiet*Fria studier på det differentierade gymnasiet*

Studiebeting. Inför läsåret 1955/56 inbjöd överstyrelsen till försök med en ny form av fria studier.

De härför mest lämpade eleverna i de två högsta ringarna skulle befrias från den ordinarie undervisningens schemabundna timmar och tilldelas studiebetning, som redovisas inför läraren på därför fastställd tid. Fördelarna med denna anordning, som skulle kunna betraktas som en övergångsform mellan klassundervisning och fria studier ledande till särskild prövning i studentexamen, skulle inte endast vara, att enskilda elever vänjdes vid ett friare studiesätt och fick möjlighet att nå längre inom ett ämne, utan också att undervisningen med klassens övriga elever skulle kunna anpassas bättre efter nivån i klassen.

De fria studierna skulle alternativt kunna bedrivas på sommaren mellan två ringar (rapport från två skolor) eller under terminerna (rapport från elva skolor).

De uppgifter, som inkommit från det andra årets försök av detta slag, synes bekräfta de synpunkter, som refererats i förra årets utförliga rapport. Det synes klart, att studiebetning måste ges med mycket stor urskillning. Vissa ämnen lämpa sig säkert ej så bra för fria studier på detta stadium. För matematikens del framhålles det, att läroböckernas utformning nödvändiggör en lärares närvaro. Beträffande ämnet historia framhålles, att de djupare liggande historiska sammanhangen knappast får sin belysning lika bra vid självstudier som vid muntlig undervisning, vilket dock i viss utsträckning torde kunna avhjälpas genom litteraturanvisningar och handledning. Beträffande de moderna språken kommer inte övningsmomentet till sin rätt. Den ständiga filningen på uttalet i klassrummet, tal- och skrivövningar är mycket viktiga delar av ämnet. Textavsnitt bör duktiga elever dock med fördel kunna klara på egen hand. Så har försöken även utformats i språken. Vid en skola har man begagnat försöket till att ge

en elev med starkt nedsatt hörsel möjlighet att utan att lida av sitt lyte tillägna sig lärokursen. En kvarsittare, som redan läst textkursen två gånger, fick ett beting på annan text. Studiebeting synes annars endast böra ges åt de duktigaste eleverna. För vissa elever har det fria studiesättet inneburit en stark stimulans.

Emellertid synes eleverna ofta visa tveksamhet inför fria studier. Vid två av de till försöket anmälda skolorna kunde detta icke utföras, då inga elever var intresserade.

Det synes överstyrelsen antagligt, att genom ökad erfarenhet om de fria studiernas uppläggning bättre resultat av försöket kan vara att vänta, vilket i sin tur kan leda till större intresse från elevernas sida. Försöket fortsätter även innevarande läsår.

Särskild prövning i studentexamen för läroverkets egna elever har under läsåret 1956/57 avlagts i 141 fall vid de 33 skolor, som deltagit i försöket. I enstaka fall har samma elev provat i två ämnen, medan några prövningar har avbrutits på grund av misslyckande i det skriftliga provet. Engelska synes vara det ämne, som bäst lämpat sig för den särskilda prövningen. Ungefär två tredjedelar av alla redovisade fall gäller engelska. Prövningarnas fördelning på olika ämnen framgår av nedanstående sammanställning.

Engelska	93	Geografi	6	Kristendom	2
Historia	9	Franska	5	Fysik	2
Tyska	8	Biologi	4	Filosofi	1
Finska	7	Kemi	4		

De flesta skolor (tyvärr icke alla) har uppgivit vilka betyg prövningarna lett till. Sålunda har 43 A utdelats, 37 a, 11 AB, 7 Ba, 2 B och 3 C.

Av dessa uppgifter framgår, att särskild prövning normalt endast avlägges av elever med särskilt goda kunskaper i ämnet. Beträffande engelskan visar det sig, att åtskilliga av de prövande varit stipendiater i Amerika. Det förefaller vara av stor vikt, att skolorna medger den särskilda prövningen med urskillning, så att inte någon elev skaffar sig onödigt lågt betyg i ett ämne genom att tentera bort det för tidigt.

De skriftliga proven i studentexamen förlagda tidigare än till vårterminen i högsta ringen

a. Studentskrivning i engelska vårterminen i näst högsta ringen.

Fyra skolor har sänt mycket utförliga rapporter. Dessa ger vid handen att vissa nackdelar otvivelaktigt är förknippade med denna anordning. Det blir lätt före studentstilen en hetsig studietakt, som skadar resultaten i

andra ämnen. För provårsläroverken tillkommer den faktorn, att utrymmet för undervisningsserier blir reducerat genom att näst högsta ring blir examensklass. Engelsklärarna har för sitt eget ämne i stort sett haft goda erfarenheter av den tidigare förlagda stilen.

På grund av kollegiebeslut har dock tre av de fyra rapporterade skolorna beslutat upphöra med eller reducera omfattningen av detta försök.

b. Studentskrivning på höstterminen i högsta ringen.

Under året har vid 28 skolor engelska samt vid några av dem även latinska studentstilen förlagts till höstterminen i högsta ringen. Försöken har slagit väl ut.

Muntlig framställning

När överstyrelsen inbjöd till försök med särskild undervisning i muntlig framställning, framhölls den vikt man numera fäster vid det muntliga momentet i modersmålsundervisningen. För att göra dylik undervisning mer effektiv skulle en anordning prövas med delad klass vid dessa lektioner. Redan i tidigare redogörelser har vitsordats det ändamålsenliga i försökets utformning liksom det goda resultatet av arbetet. Även detta år är rapporterna mycket gynnsamma.

Undervisningen har varit både teoretisk och praktisk.

Magnetofonen och grammofonen har vid många skolor kommit till flitig användning.

Försöken fortsätter och torde behöva pågå ytterligare några år, innan en utvärdering av resultaten kan göras.

Samhällslärans ställning på gymnasiet

Försök beträffande samhällslärans ställning på gymnasiet har pågått sedan läsåret 1954/55. Dessa försök, vilka bedrivits vid fjorton skolor, har utförts med två varianter, dels som historia *med* samhällslära (åtta skolor), dels som historia *och* samhällslära, utgörande särskilda och självständiga ämnen (sex skolor). Förra årets sammanställning av rapporterna gav en utförlig redogörelse för de erfarenheter försöken hade gett. Årets rapporter ansluter sig väl till de tidigare. De ger vid handen, att lärarna nedlagt stor möda vid planeringen av undervisningen. En del skolor har ordnat grupparbete eller gjort studiebesök på kommunala och statliga inrättningar. Ibland har studierna i samhällslära kunnat anknyta till sådana aktuella ting som en valkampanj, riksdagens arbete, nykterhetsfrågan och andra sociala och ekonomiska frågor. Härvid har eleverna fått intresse för tidsningsdebatten i dessa ämnen och lärt sig att förstå en rad ekonomiska begrepp.

Försökets värde även för historieämnet vitsordas.

Orienteringskurser

Av de orienteringskurser som förekommit under läsåret 1956/57 har endast de i ämnena *biologi med hälsolära* och *kemi* alltjämt haft försökskaraktär. För orienteringskurserna i fysik och kemi gavs en utförlig redogörelse i förra årets försöksrapport, till vilken hänvisas.

Från och med läsåret 1957/58 är de i läroverksstadgans 9 § 6 mom. nämnda orienteringskurserna obligatoriska. Till skolornas hjälp och ledning har provisoriska anvisningar för deras utformning utfärdats av överstyrelsen. Dock synes rätt stor frihet böra ges åt respektive lärare att uppehålla sig vid sådant som av olika skäl, såsom egna specialstudier, lokalt betingade intressen etc., kan vara särskilt ägnat att ge utbyte.

Alla avgivna rapporter är positiva beträffande de olika orienteringskursernas värde.

Frivillig textilslöjd

Sedan 1955/56 har försök med frivillig textilslöjd i ring I³ respektive II⁴ varit anordnade vid åtta skolor.

Försöken har omfattat dels teoretisk undervisning i t. ex. materiallära, (olika fibrer, tygtyper) dels praktiska uppgifter. Vissa anvisningar av skolöverstyrelsen har varit normgivande.

Studiebesök har gjorts på textilfabriker och i firmor och kurserna har ofta omfattat något om spinning, vävning, färdigberedning, färgning, appretering, varudeklaration, krympning m. m.

De praktiska slöjduppgifterna har bestått i att sy kjol, blus eller klänning och andra plagg.

Rapporterna ger vid handen att undervisningen omfattats med stort intresse och att värdefulla resultat uppnåtts.

Frivillig stenografi på gymnasiet

I sin inbjudan att delta i detta nya försök anförde överstyrelsen.

För den som bedriver kvalificerade studier är det värdefullt att kunna göra stenografiska anteckningar. Även för den, som efter studentexamen direkt eller efter en kortare merkantil utbildning går ut i förvärvslivet, är sådana kunskaper en fördel. Överstyrelsen har fördenskull beslutat att vid högst fem gymnasier ställa anslag till förfogande för ett försök med frivillig stenografiundervisning utom schemat. Avsikten är, att elever, som så önskar, under två på varandra följande läsår skall erhålla 2 veckotimmars undervisning i ämnet. Kursen, som i princip skall vara öppen för gymnasister från samtliga ringar, är dock främst avsedd för elever på den allmänna linjen.

Fem gymnasier har deltagit i försöken. Som lärare har huvudsakligen utnyttjats stenografilärare från handelsskolor och andra stenografikurser.

Lektionerna har i allmänhet lagts i omedelbar anslutning till schemats sista lektion. Endast en skola har lyckats pressa in dem på schematid. Det har inte kunnat förhindras att ibland kollisioner uppstått med andra frivilliga sysselsättningar under eftermiddagarna. Avgången från kurserna har varit avsevärd, främst beroende på de obligatoriska ämnenas krav på tid. För de elever, som fullföljt årskursen, har genomgående goda resultat noterats. Gängse läroböcker i Melins stenografi har utnyttjats.

Då försöket ju omfattar två läsår, får med ett omdöme om resultatet givetvis anstå till dess erfarenheter har vunnits beträffande uthålligheten i elevernas intresse för ämnet och beträffande den färdighet, som ett fortsättningsår kan ge.

Nya verksamhetsformer inom skolan

Fristudieförsök efter de riktlinjer överstyrelsen angav i sin inbjudan till fortsatt försöksverksamhet 1954/55 har detta år bedrivits vid 3 skolor. Verksamheten har liksom tidigare bestått i studiebesök på platser av historiskt, geografiskt eller tekniskt intresse.

Med detta år utgår fristudierna från försöksprogrammet. Erfarenheterna av fristudieförsöken är positiva och överstyrelsen planerar att med ledning av de vunna erfarenheterna utarbeta en handledning till hjälp för skolorna vid planeringsarbetet för denna verksamhet.

Viss *handledning i studieteknik* har getts i det numera från programmet avförda försöket med organiserad läxhjälp. Den handledning som kunnat ges under »klassens timme» har mest gällt nybörjarklasserna och inte varit av den natur, att den lämpat sig för gymnasister. Detta nya försök är avsett att sätta in i ring I, där ju eleverna ställs inför delvis nya och svårare studieuppgifter, och där eleverna nått en ålder, som kräver en utveckling av deras arbetssätt. Sju timmar skall i detta försök få anslås per klassavdelning för detta ändamål.

Under det första försöksåret har 20 klassavdelningar erhållit denna handledning.

Samtliga de skolor, som redan efter ett år vågar sig på ett omdöme, uttalar sig mycket positivt om arbetet. Stort intresse har också eleverna visat. Försöken fortsätter även innevarande läsår.

Försök rörande *skolbibliotekets användning* har nu gjorts vid några skolor genom att med elevorganisationers, målsmäns och vissa lärares hjälp hålla skolbiblioteket öppet om eftermiddagarna. Vissa skolor har vidtagit anstalter för att eleverna även skulle kunna ägna sig åt schackspel och annan förströelse under sina biblioteksbesök.

Emellertid har försöken på flera håll strandat på elevernas ringa intresse för erbjudandet. Tre skolor fick inställa försöket, vid en fjärde skola genomfördes det med ett genomsnittligt besökarantal av 4 elever per eftermiddag.

Vid en skola strandade försöken på omöjligheten att finna elever, som frivilligt åtog sig den erforderliga övervakningen av ordningen i biblioteket.

Försöket fortsätter, och med ett mera definitivt omdöme om dess värde bör få anstå, tills det visar sig, om intresset blivit större från elevernas sida genom de åtgärder, som vidtages.

Sedan 1951/52 har ett antal skolor haft en återkommande fri timme på schemat, som man kunnat utnyttja på olika lustbetonade och för barnen nyttiga sätt under den gemensamma rubriken *klassens timme*. 15 skolor har under året prövat denna anordning. Årets rapporter bestyrker de goda erfarenheter, som redan tidigare vitsordats. Verksamheten är vanligtvis begränsad till nybörjarklasser.

Under dessa lektioner har klassföreståndaren eller annan lärare tagit upp en del för barnen och skollivet väsentliga ting, som eljest lätt försummas.

Barnens initiativ har ofta anlitats för program vid klassens timme. Stor entusiasm rapporteras från flera håll för de klassfester, tävlingar, sketcher, sång- och musikprogram, föredrag, diskussioner och uppläsningar, som eleverna själva stått för.

Det framhålles framför allt, att klassens timme verksamt bidrar till sammanhållning inom klassen och till ett gott förhållande mellan lärare och elever. Försöken anses böra fortsätta.

Sju skolor har under året fortsatt försöken med *skolans timme*. Denna har i allmänhet utnyttjats för att samla hela skolan, eller större del därav, till något gemensamt program. Den förlades i många fall till sista lektionstimmens på lördag och blev ett »karakteristiskt inslag i skolans liv».

Föredrag, reseskildringar, estradiskussioner, visningar, musikprogram, teater på svenska eller på engelska, film, recitationer, samkväm har varit vanliga program.

Medverkande har varit lärare, elever, f. d. elever, målsmän, utomstående.

Sedan läsåret 1953/54 har vissa skolor erhållit tillstånd att under högst 4 halvdagar i stället för det vanliga skolarbetet få utföra *fritt valt arbete* enligt av skolöverstyrelsen uppdragna riktlinjer. En mycket utförlig rapport om hur denna verksamhet genomfördes vid de skolor, som deltog första läsåret, återfinns i Aktuellt från skolöverstyrelsen 1954: 2, s. 70 f.

Försöksverksamhet, som tillkommit på *skolornas eget initiativ*, har efter överstyrelsens medgivande förekommit vid ett mindre antal skolor.

Bland försök, som förekommit, kan nämnas utbyte av morgonbönerna mot gudstjänster och bibelstudium, skolpsykologisk verksamhet, koncentrationsundervisning i engelska och franska, dramatisk framställning, teater på främmande språk, grupparbete, franska som andra språk, biblioteksskrivningar, maskinräkning m. m.

3. Departementschefen

Den redogörelse, som här lämnats i anslutning till skolöverstyrelsens rapport, torde endast fordra några korta kommentarer från min sida. Jag vill till en början fästa uppmärksamheten på vissa förhållanden, som bör hållas i minnet när man tar del av redogörelsen, och erinrar då först om att den utredning, som skall sammanfatta och bearbeta erfarenheterna av försöksverksamheten med den nioåriga skolan enligt i propositionen 1957: 106 meddelade direktiv, nu är i arbete. Sakkunniga tillkallades i april 1957 och har antagit benämningen 1957 års skolberedning. Arbetet, som bedrivs under min ledning, skall vara slutfört inom sådan tid att därpå grundade förslag kan föreläggas riksdagen alldeles i början av 1960-talet. Att så sker

är en förutsättning för att de av fjolårets riksdag godkända riktlinjerna för planeringen för enhetsskolorganisationens allmänna genomförande skall kunna följas.

Rörande skolberedningens arbete vill jag i detta sammanhang nämna följande. Förutom erforderligt utredningsarbete angående olika problem, som berör skolan och skolorganisationen, har beredningen lagt upp ett psykologiskt-pedagogiskt forskningsprogram, som upptar frågor rörande bland annat språkutveckling, olika sidor av differentieringsproblemet, spörsmål rörande yrkesmognaden, betygssättningen samt standardprovets utformning. Olika problemområden kommer att bli föremål för undersökningar dels genom beredningens direkta försorg, dels vid skilda institutioner. Nämnas kan bland annat, att lärarhögskolans pedagogiska institution i samarbete med Studieförbundet näringsliv och samhälle bedriver en jämförelsevis brett upplagd kursplaneundersökning i syfte att belysa hur skolans undervisning förhåller sig till yrkeslivets krav och yrkesutövares behållna kunskaper och färdigheter. Denna undersökning ingår i skolberedningens forskningsprogram.

Jag har velat peka på dessa förhållanden för att visa, att försöksverksamheten med nioårig enhetsskola just nu är eller snart kommer att bli föremål för omfattande undersökningar i olika hänseenden vid sidan av den undersökningsverksamhet, som kontinuerligt bedrivs av skolöverstyrelsen. Resultatet av dessa undersökningar kommer i sinom tid att framläggas av skolberedningen.

Överstyrelsens senaste rapport redovisar i huvudsak endast det faktiska läget i olika hänseenden inom försöksdistrikten och meddelar inte några helt nya »erfarenheter» eller speciella »resultat», vilket, som också framhållits i propositionen 1956: 80 (s. 41), inte gärna kan ske varje år, bland annat av det skälet att undersökningarna oftast måste läggas upp på lång sikt.

Av de 71 skoldistrikt, som läsåret 1956/57 bedrev försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, var sammanlagt 28, d. v. s. något fler än en tredjedel, städer, köpingar och municipalsamhällen. Om man enbart räknar med antalet, var sålunda landsbygdsdistrikten fortfarande i majoritet. Så skulle också vara förhållandet enligt uttalande av särskilda utskottet vid 1950 års riksdag (utl. nr 1, s. 118). Allteftersom försöksverksamheten utvidgats till såvitt möjligt sammanhängande försöksområden, har det emellertid av många skäl visat sig lämpligt och nödvändigt att låta även tätorter, belägna inom eller i närheten av dessa områden, ansluta sig. Eftersom dessa tätorter i regel har ett betydligt mera omfattande skolväsen än landsbygdsdistrikten, blir deras andel i försöksverksamheten också avsevärt större vad antalet medverkande lärare och elever beträffar. Av hela det i försöksverksamheten för läsåret 1956/57 redovisade antalet elever uppgick tät-

orternas andel till tre fjärdedelar (76 procent); på högstadiet utgjorde motsvarande andel två tredjedelar (65 procent). Att proportionen mellan tätorter och landsbygd i fråga om antalet elever i enhetsskola ej var densamma på högstadiet som inom enhetsskolan i dess helhet beror på att verksamheten i de senast tillkomna försöksdistrikten, av vilka åtskilliga är tätorter, ännu ej hunnit så långt, att den omfattar hela högstadiet; av de 71 försöksdistrikten hade sålunda endast 31 fullt utbyggd enhetsskola (klasserna 1—9) under läsåret 1956/57. Det bör emellertid framhållas, att dåvarande departementschefen i propositionen 1957: 106 (s. 64) underströk, att man vid den fortsatta utbyggnaden av försöksverksamheten i organisatoriskt hänseende främst borde inrikta sig på att söka åstadkomma ytterligare försöksregioner av olika struktur och då framförallt på landsbygden.

Beträffande redogörelsens uppgifter i frågor, som rör eleverna (ämnesval, fördelning på linjer, val av alternativkurser o. d.), vill jag nämna följande.

När det gäller elevernas övergång från enhetsskolan till andra skolor, redovisas för klass 9 ej mer än drygt 10 procent av hela antalet från denna klass avgångna elever. Vid en jämförelse med närmast föregående år kan man konstatera en med 5 procent ökad avgång från enhetsskolans högstadium till yrkesskolor, vilket i och för sig är en glädjande utveckling. Avgången från klass 9 till handelsgymnasier och tekniska gymnasier omfattade läsåret 1956/57 endast 2 procent av dem som fortsatte sin skolgång efter denna klass, medan samma år 37 procent av dessa elever övergick till gymnasier av traditionell typ och 29 procent till försöksgymnasier. När man tar del av dessa siffror bör observeras, att avgången från klasserna 4—8 i försöksdistrikten under de tre senaste åren kan uppskattas till omkring 30 procent årligen, varav cirka 20 procent övergått till läroverk. Detta förhållande bör givetvis också hållas i minnet när man från olika synpunkter granskar elevsammansättningen på högstadiet, exempelvis i fråga om elevernas fördelning på linjer i klass 9. Det är också att märka, att de 15 à 20 procent av eleverna, som väljer klass 9 g, självfallet inte heller representerar gymnasiernas hela rekryteringsunderlag i försöksdistrikten, utan att detta också till stor del utgöres av de 20 procent, som avgått till läroverk före denna klass.

För bedömning av enhetsskolans konstruktion och funktion bör emellertid också i lämpligt sammanhang undersökas hur många av dess elever, som ett eller annat år efter avslutad grundläggande skolgång söker sig över till högre skolor av olika slag, däribland även folkhögskolor, fackskolor, lärarutbildningsanstalter, socialinstitut o. d. Av inte mindre betydelse blir det att få klarlagt, hur det verkligen går för de elever, som efter enhetsskolans slut direkt tar anställning i näringslivet och där eventuellt förvärvar ytterligare utbildning. Under hela tiden på högstadiet föres elevkort med noggranna uppgifter om yrkespraktik m. m. I skolberedningens

av mig tidigare nämnda forskningsprogram ingår också undersökningar om yrkesmognaden. Inom skolöverstyrelsens försöksavdelning ämnar man nu följa de avgångna elevkullarna genom att i samband med inskrivningen till militärtjänst 1959 inskaffa uppgifter om de manliga elevernas sysselsättning mellan skolans slut och inskrivningen. De kvinnliga eleverna skall man försöka följa med hjälp av folkbokföringsuppgifter. Resultatet av dessa undersökningar torde komma att redovisas och bli föremål för bedömning av skolberedningen.

Beträffande elevernas ämnes- och linjeval på högstadiet framgår av redovisningen, att det i såväl klass 7 som klass 8 sker en kontinuerlig minskning av det antal elever, som väljer två främmande språk. Tendensen att flickorna i större utsträckning än pojarna väljer ämneskombinationer med två främmande språk kvarstår, om än något mindre utpräglad än tidigare. I klass 9 är emellertid denna tendens fortfarande mycket tydlig med en markerad övervikt för flickorna såväl på den gymnasieförberedande som på den allmänna linjen. Vid det blivande ställningstagandet till högstadiets utformning blir givetvis en av huvudfrågorna, huruvida tillvalet av just främmande språk skall tillmätas en så avgörande betydelse för elevernas inriktning och möjligheter till fortsatt utbildning som hittills skett.

När det gäller klassavdelningarnas organisation på högstadiet med hänsyn till ämnesval och alternativkurser är det faktiska läget, att elever i klasserna 7 och 8 med olika ämnesval och olika alternativkurser allttjämt i mycket liten utsträckning undervisas i *samma* avdelningar. Ännu finns ingen vetenskapligt hållbar grund att stå på vid bedömningen av det problemkomplex, som rör differentieringsåtgärder i skolan. Effekten av dylika åtgärder inom skolväsendet i Stockholm undersöks emellertid för närvarande vid lärarhögskolans pedagogiska institution. Genom skolberedningens försorg kommer liknande undersökningar att göras inom ett antal landsbygdsdistrikt.

Tyvärr har läget, när det gäller lärarkompetensen i enhetsskolan, inte undergått någon nämnvärd förbättring sedan föregående redogörelse lämnades. Allttjämt saknar inemot en fjärdedel av lärarna i läroämnena på högstadiet egentlig lärarutbildning, och andelen lärare med akademisk utbildning och praktisk lärarkurs har under åren 1955/57 rentav minskat något. Den enda kategori, som visar någon mera markant ökning, är gruppen folkskollärare i 17:e (förut 23:e) lönegraden, vars andel i lärarkadern förra läsåret utgjorde 29,5 procent.

Situationen beträffande lärarrekruteringen på högstadiet påkallar uppenbarligen särskild uppmärksamhet. Jag anmäler detta spörsmål för Kungl. Maj:t i annat sammanhang denna dag.

Om lärarna i övningsämnen rapporteras, att antalet fackutbildade lärare i musik och gymnastik klart ökat under läsåret 1956/57. I ämnet teckning kunde dock lärarbehovet på högstadiet endast till en tredjedel fyllas med facklärare, medan facklärarbehovet nära nog helt kunde tillgodoses i ämnena slöjd och hemkunskap-hushållsgöromål.

Av lärarna i yrkesämnena i klass 9 y saknar drygt en tredjedel helt egentlig lärarutbildning. Beträffande utbildningen av lärare för klass 9 y vill jag nämna följande. I lantbruksstyrelsens regi pågår för närvarande en pedagogisk fortbildningskurs för lantmästare och motsvarande för att göra sådana kompetenta att undervisa i jordbruksämnena i klass 9 y. Enligt vad jag inhämtat från 1955 års sakkunniga för utredning angående yrkesutbildningens centrala ledning och viss lärarutbildning, avser de sakkunniga att under år 1958 framlägga förslag rörande rekrytering och utbildning av lärare inom industri, hantverk och handel. Samma sakkunniga har den 18 september 1957 överlämnat förslag om särskild utbildning av gymnasieingenjörer till lärare i dels tekniska ämnen, dels matematik, fysik eller kemi. Sådana lärare skulle ha kompetens att undervisa på enhetsskolans högstadium. Jag föreslår i annat sammanhang Kungl. Maj:t att förelägga riksdagen förslag i denna fråga.

Jag erinrar vidare om föregående års riksdagsbeslut om anordnande av ettåriga befodringskurser för folkskollärare i merkantila ämnen i syfte att tillgodose det ökande behovet av lärare för undervisning i dylika ämnen i enhetsskoldistrikt, där förutsättningar saknas att inrätta heltidstjänster av detta slag. I årets statsverksproposition har slutligen framlagts förslag om väsentligt förbättrade villkor under utbildningstiden för blivande yrkeslärare, vilka förslag, om de vinner riksdagens bifall, kan väntas medföra ökad tillgång på kompetenta yrkeslärare även för undervisningen inom enhetsskolan.

Vad slutligen angår den del av skolöverstyrelsens redogörelse, som handlar om den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor, får jag erinra om vad som anförts härom i årets statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln (s. 430 ff). Sådan försöksverksamhet har alltsedan läsåret 1951/52 bedrivits vid ett stort antal högre skolor och omfattat såväl vissa systematiska försök som försök under friare former. Skolöverstyrelsen har emellertid funnit, att pedagogiska försök av det förstnämnda slaget knappast tillräckligt effektivt kan bedrivas spridda på så många skolor som hittills skett. Under erinran om att det inom denna verksamhet alltjämt bör finnas en fri sektor för mindre omfattande pedagogiska försök har överstyrelsen föreslagit, att mera vittgående och systematiska försök koncentreras till vad man kallat »skolor med särskild försöksverksamhet». Jag har i statsverkspropositionen uttalat min anslutning till detta förslag.

II. Särskilda försöksskolan i Linköping

I 1958 års statsverksproposition, bilagan åttonde huvudtiteln, har Kungl. Maj:t under punkten 172 föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader för budgetåret 1958/59 beräkna ett förslagsanslag av 750 000 kronor.

Då beredningen av denna anslagsfråga nu avslutats, anhåller jag att få ånyo anmäla densamma.

1. Tidigare ställningstaganden

Vid 1957 års riksdag beslöts, att en särskild försöksskola, tills vidare organiserad som nioårig enhetsskola, från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde, skulle upprättas i Linköping under villkor att staden åtog sig att svara för vissa kostnader och anordningar (prop. 106; SU 127, Rskr 317). Beträffande beslutets innebörd i de delar, vilka det inte finns anledning att beröra i det följande, torde få hänvisas till föregående års riksdagsbeslut. De spörsmål rörande den särskilda försöksskolan, som innevarande års riksdag torde bära taga ställning till och som jag nu ämnar taga upp till behandling, gäller viss ändring i personalorganisationen, lärarpersonalens löneställning samt skolans driftkostnader under budgetåret 1958/59.

Stadsfullmäktige i Linköping har den 12 december 1957 beslutat åtaga sig de kostnader och anordningar, som enligt propositionen skulle ankomma på staden.

I nämnda proposition förutsattes, att den s. k. Tornhagsskolan i Linköping från och med innevarande budgetår skulle inrättas såsom en statlig särskild försöksskola och därvid kunna starta med klasserna 1—7 och alltså vara fullt utbyggd från och med läsåret 1959/60. Den i propositionen föreslagna och av riksdagen godkända *personalförteckningen* upptog följande befattningar i angivna lönegrader, nämligen en försöksledare i Cb 12, en adjunkt eller ämneslärare i Ca 29 respektive Ca 27, en folkskollärare i Ca 23, tolv folkskollärare i Ca 21 samt tolv småskollärare i Ca 15.

Beträffande den särskilda försöksskolans personal och skolans ledning anförde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet bland annat följande.

Jag anser mig för egen del bära förorda, att försöksskolan även i vad avser personalen i stort sett uppbygges som en vanlig enhetsskola. Beträffande *lärarkåren* bör man sålunda i huvudsak utgå från de avlönings- och tjänstgöringsförhållanden som gäller inom den nuvarande försöksverksam-

heten. När det gäller skolans ledning räknar jag med att *skolledaren* liksom i den reguljära enhetsskolan skall biträdas av en *studieledare*. Försöksskolans speciella forsknings- och undersökningsuppgifter gör det dock nödvändigt att så långt möjligt avlasta skolans chef rent administrativa arbetsuppgifter och låta honom i första hand vara försöksledare. Den mest ändamålsenliga lösningen synes därför vara, att den *kommunale överläraren* (s. k. annan överlärare) får bibehålla vissa uppgifter beträffande Tornhagsskolan även efter det att den fått ställningen som särskild försöksskola. Detta arrangemang synes för övrigt naturligt med hänsyn till att försöksskolan i många frågor måste samarbeta med det kommunala skolväsendet. En mängd administrativa uppgifter, som sammanhänger med kommunens engagemang i försöksskolan, bör lämpligen skötas av överläraren. Även det huvudsakliga administrativa arbetet med elevintagningar, meddelande av ordningsföreskrifter och andra praktiskt-administrativa uppgifter synes böra åvila denne. Den pedagogiska ledningen av arbetet i försöksskolan liksom frågor rörande den statliga personalen bör däremot ankomma på skolans chef, försöksledaren. En detaljavvägning av de båda befattningshavarnas uppgifter torde inte nu kunna göras; arbetsfördelningen bör, i huvudsak enligt de riktlinjer som här angivits, få anpassas efter vad som under verksamhetens gång befinnes lämpligt.

Såsom *skolstyrelse*, i den mån en dylik fordras för bland annat de på staden ankommande uppgifterna beträffande försöksskolan, bör fungera Linköpings stads skolstyrelse.

För den *lokala ledningen* av skolan bör såsom både utredningen och skolöverstyrelsen förordat även finnas en *försöksnämnd*. Nämnden bör enligt min uppfattning närmast vara en arbetsgrupp, som får verka under tämligen obundna former. Dess uppgift bör vara att under den centrala ledningen ha överinseendet över skolans försöksverksamhet och att utgöra ett organ för samarbete och samråd mellan den särskilda försöksskolan samt representanter för lärarutbildningsanstalterna på orten, det kommunala skolväsendet och den därinom bedrivna försöksverksamheten. Försöksnämndens sammansättning torde tills vidare böra vara följande: försöksledaren vid den särskilda försöksskolan, rektorerna vid ortens lärarutbildningsanstalter — alltså även rektor vid högre allmänna läroverket, om praktisk lärarkurs förlägges dit — den kommunale skolledaren, studieledaren vid den särskilda försöksskolan samt tre av denna skolas lärarkollegium utsedda ledamöter, representerande vart och ett av de olika undervisningsstadierna.

Den *centrala ledningen* av försöksskolan bör utövas av skolöverstyrelsen, som härvid bör samarbeta med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution. På överstyrelsen bör sålunda ankomma bland annat att i samråd med nämnda expertis bestämma försöksuppgifterna och dra upp riktlinjer för försöksverksamhetens bedrivande, ombesörja bearbetningen av det insamlade materialet och svara för publiceringen av resultaten. Överstyrelsens försöksavdelning, som bland sin personal numera har två skolpsykologer, och lärarhögskolans pedagogiska institution, som från och med den 1 juli 1957 avses skola erhålla en väsentlig personalförstärkning, torde vidare fortlöpande komma att lämna den särskilda försöksskolan ett mycket betydelsefullt bistånd.

I fråga om lärartjänsterna har jag redan nämnt, att jag funnit lönesätt-

ningen böra bli i huvudsak densamma som i en reguljär enhetsskola. Såsom lärare i läroämnen bör även förekomma folkskollärare med vidareutbildning. Också beträffande lärarnas anställnings- och tjänstgöringsförhållanden i övrigt bör den vanliga enhetsskolans regler tillämpas, dock med de avvikelser som betingas av att tjänsterna blir statliga. Med hänsyn till de speciella undersökningsuppgifterna vill jag dock beträffande undervisnings-skyldigheten för samtliga lärarkategorier föreslå, att i densamma skall, i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämmer, få inräknas tid för konferenser, utarbetande av undervisningsmetodik och liknande.

Vid tillsättningen av försöksledartjänsten och lärartjänsterna måste givetvis hänsyn tas till de speciella krav experimentverksamheten ställer. Vad gäller själva förfarandet vid tjänstetillsättningen torde det, i varje fall under skolans första verksamhetstid, vara lämpligast att tillsättningen i huvudsak anförtros åt central myndighet. Då folk- och småskollärartjänster första gången skall besättas, bör i viss utsträckning tillsättning utan ledigförklarande få äga rum.

Rörande *fördelningen av kostnaderna* för den särskilda försöksskolan anförde departementschefen följande.

Med hänsyn till skolans speciella forsknings- och försöksuppgifter har jag funnit det nödvändigt att den drivs i statlig regi. Det är å andra sidan naturligt att kommunen, som genom försöksskolan får en del av ortens utbildningsbehov tillgodosett, sörjer för vissa kostnader i samband med denna skola.

På staten bör i överensstämmelse med överstyrelsens förslag falla alla kostnader för försöksledaren och lärarpersonalen, inklusive studieledaren, och för den biträdespersonal, som betingas av de speciella försöksuppgifterna. I statens kostnader ingår vidare statsbidrag av olika slag till kommunen enligt de regler som gäller för den vanliga kommunala försöksverksamheten. Slutligen bör staten ställa särskilda medel till förfogande för anskaffande av den speciella utrustning och materiel, som krävs för försökens genomförande, exempelvis viss facklitteratur, apparatur och av särskilda försök betingad undervisningsmateriel.

Övriga kostnader bör, såsom överstyrelsen förordat, bestridas av kommunen.

Statsutskottet, som i likhet med departementschefen fann, att behovet av speciella försöksskolor var klart ådagalagt och att den första skolan av denna typ borde förläggas till Linköping, anförde i nyssnämnda utlåtande bland annat följande rörande den av Kungl. Maj:t föreslagna personalorganisationen och därmed sammanhängande frågor.

Utskottet har med beklagande under hand inhämtat, att de förberedande åtgärder för lärarrekyteringen, som staden vidtagit för att möjliggöra en start med minsta möjliga tidsutdräkt efter riksdagens beslut, på grund av mellankommande omständigheter hittills givit ringa resultat, varför utsikterna att kunna börja verksamheten i tillfredsställande former redan instundande hösttermin numera måste bedömas som mörka.

Den förlängda väntetid före den första särskilda försöksskolans start, som man sålunda numera har anledning att räkna med, bör enligt utskottets mening utnyttjas för ytterligare överväganden av vissa personalfrågor.

Utskottet har med intresse tagit del av de synpunkter på lärarekryteringen, som utredningen och skolöverstyrelsen anfört, och de olika förslag till reglering av anställningsvillkoren, som i dessa sammanhang framförts i syfte att möjliggöra att för den avsedda försöksverksamheten tillräckligt kvalificerade lärare anställs. Utskottet räknar — utan att taga ställning i sak — med att hithörande frågor blir föremål för ytterligare undersökningar och överväganden av Kungl. Maj:t.

Utskottet har vidare övervägt de olika organisationsförslag i fråga om den psykologiskt-pedagogiska ledningen av denna försöksverksamhet, som utredningen, skolöverstyrelsen och departementschefen framlagt. Utskottet har därvid särskilt beaktat de förutsättningar som dessa förslag erbjuder för genomförande vid skolan av en rad aktuella, för skolväsendets utveckling väsentliga pedagogiska undersökningsuppgifter.

Vid genomförandet av dessa nödvändiga pedagogiska undersökningsuppgifter har såväl utredningen som skolöverstyrelsen föreslagit, att försöksledaren skall biträdas av en särskild, till försöksskolan knuten skolpsykolog. Enligt utredningen skall skolpsykologen vara försöksledaren behjälplig i hans arbete, t. ex. med statistisk bearbetning av undersökningsresultaten. Skolöverstyrelsen utformar samma tankegång så, att försöksledaren vid den tekniska ledningen av försöksarbetet — både det interna och det externa — närmast kommer att biträdas av skolpsykologen.

I Kungl. Maj:ts förslag har någon skolpsykologtjänst vid försöksskolan icke upptagits. För att försöksledaren i största möjliga utsträckning skall kunna ägna sig åt själva undersökningsarbetet och därmed sammanhängande frågor föreslås, att någon reguljär undervisningsskyldighet icke föreskrives för honom. På skolöverstyrelsen bör ankomma att i samråd med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution bestämma försöksuppgifterna och draga upp riktlinjer för försöksverksamhetens bedrivande, ombesörja bearbetningen av det insamlade materialet och svara för publiceringen av resultaten. Överstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution förutsättes vidare fortlöpande komma att lämna den särskilda försöksskolan ett mycket betydelsefullt bistånd.

Utskottet delar departementschefens uppfattning, att skolöverstyrelsens försöksavdelning i samarbete med lärarhögskolans pedagogiska institution bör taga ett avsevärt ansvar i detta sammanhang. Utskottet har emellertid ej blivit övertygat om ändamålsenligheten i att förlägga den fortlöpande detaljplaneringen av försöken och bearbetningen av försöksresultaten till de bägge nämnda instanserna, vilket Kungl. Maj:ts förslag synes innebära. Utskottet förutsätter därför, att även här berörda frågor tages upp till förnyat övervägande. Härigenom tillgodoses i viss mån det i motionen II: 592 framställda yrkandet att riksdagen skall uppföra en tjänst som skolpsykolog vid särskilda försöksskolan i Linköping.

Riksdagsbeslutet innefattar bland annat en hemställan om att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa ytterligare utredning beträffande av utskottet berörda personalfrågor för särskilda försöksskolan i Linköping och där bedrivna pedagogiska undersökningar samt för 1958 års riksdag framlägga de förslag till vilka utredningen kan ge anledning.

2. Skolöverstyrelsens synpunkter och förslag

I sina anslagsaskanden för budgetåret 1958/59 rörande särskilda försöksskolan i Linköping har skolöverstyrelsen anfört bland annat följande.

I en till överstyrelsen ingiven underdånig framställning, över vilken yttrande av folkskolinspektören i Östergötlands läns västra inspektionsområde avgivits, har särskilda skolstyrelsen i Linköping meddelat, att försöksskolan icke torde kunna börja sin verksamhet förrän läsåret 1958/59. Skolstyrelsen har bland annat med hänsyn till de elever, som räknat med att läsåret 1957/58 tillhöra klass 7 av den statliga försöksskolan, anhållit, att högstadiet vid försöksskolan måtte omfatta klasserna 7 och 8 under läsåret 1958/59 och klasserna 7—9 från och med läsåret 1959/60. Som motivering härför framhålles vidare, att en kommunal sektor i annat fall skulle finnas vid skolan under försöksskolans två första år eller också att eleverna i dessa klasser skulle överföras till högstadiet vid andra skolor. Skolstyrelsen anför vidare, utan att framlägga något direkt förslag, att en utvidgning av försöksskolan till att omfatta hela Tornhagsdistriktet, alltså även den planerade Åbylundsskolan, hade varit önskvärd. Under hand har den kommunale folkskolinspektören i Linköping för överstyrelsen framhållit, att även frågan om inlemmande av Gottfridsbergsskolan i den nya försöksskolan borde kunna diskuteras.

Överstyrelsen vill först beröra nyssnämnda framställning av särskilda skolstyrelsen i Linköping. Den föreslagna utökningen av försöksskolan för 1958/59 att omfatta jämväl klass 8 av Tornhagsskolan finner överstyrelsen vara en lämplig anordning. Härigenom skulle olägenheterna med uppskovet av skolans start i viss mån elimineras och det skulle vara till fördel från administrativ synpunkt, att skolan icke behövde inrymma en kommunal sektor under de två första verksamhetsåren. Överstyrelsen tillstyrker därför, att försöksskolan under läsåret 1958/59 skall omfatta även klass 8. Däremot finner överstyrelsen icke skäl tillstyrka, att försöksskolan breddas på det sätt särskilda skolstyrelsen och den kommunale folkskolinspektören föreslagit. Överstyrelsen har redan från början utgått från att försöksskolan icke skall ha ett för stort format, och överstyrelsen saknar anledning att nu frånga denna uppfattning.

Med anledning av vad statsutskottet uttalat rörande förnyat övervägande av den psykologiskt-pedagogiska ledningen av försöksverksamheten vid skolan och rörande ytterligare undersökningar och överväganden angående vissa personalfrågor anför överstyrelsen följande.

Överstyrelsen delar den uppfattning, som kommer till uttryck både i propositionen och utskottsutlåtandet, nämligen att den centrala ledningen av försöksskolan bör utövas av skolöverstyrelsen, som härvid bör samarbeta med den vetenskapliga expertisen vid lärarhögskolans i Stockholm pedagogiska institution. Enligt överstyrelsens mening bör det sålunda ankomma på överstyrelsen att i samråd med lärarhögskolans pedagogiska expertis ange de allmänna riktlinjerna för verksamheten vid skolan, lämna råd och anvisningar och redovisa slutresultaten av de undersökningar, som göres. Däremot finner överstyrelsen det vara oförenligt med överstyrelsens verksamhet att i detalj planera och leda de undersökningar, som skall göras. Försöksskolans huvuduppgift är avsedd att vara praktisk-pedago-

gisk forskning och försöksverksamhet. En dylik verksamhet måste huvudsakligen omfatta metodiska experiment och kräver en kontinuerlig och nära kontakt mellan ledningen och det i klassrummet bedrivna försöksarbetet. Olika förhållanden påkallar ofta omedelbara ingripanden och ändringar i den uppgjorda försöksplanen. Likaledes finner överstyrelsen det nödvändigt, att bearbetningen och publiceringen av resultaten från verksamheten i huvudsak göres vid skolan. För att inte dessa uppgifter skall bli onödigt arbetskrävande, fordras en ingående kännedom om undersökningarnas hela förlopp. Sådan kännedom kan endast vinnas genom ett direkt aktivt deltagande i verksamheten. Bortsett från de olägenheter, som skulle uppstå för försöksverksamheten därigenom att denna skulle i detalj ledas av personal på annan ort, finner överstyrelsen det ogörligt att förlägga denna planering och ledning till överstyrelsens skolpsykologer med hänsyn till den ökning i dessas reguljära arbetsuppgifter, som det fortsatta utbyggandet av den hittillsvarande försöksverksamheten medfört. Den förstärkning av överstyrelsens personal, som skett genom inrättandet av en andra skolpsykologtjänst, motiverades helt av de arbetsuppgifter, som redan åligger försöksavdelningen. Den i propositionen omnämnda förstärkningen av personalen vid lärarhögskolans pedagogiska institution, synes icke vara av en sådan omfattning, att den medger ett aktivt och direkt deltagande i den särskilda försöksskolans verksamhet.

Då överstyrelsen finner det otänkbart, att försöksledaren ensam skulle kunna — utöver sina arbetsuppgifter som rektor och chef för den särskilda försöksskolan — svara för detaljplanering och ledning av försöksverksamheten, anser sig överstyrelsen böra ånyo framföra kravet på att en särskild tjänst som skolpsykolog knytes till försöksskolan. Överstyrelsen vill framhålla, att det måste betecknas som utomordentligt angeläget, att de föreslagna särskilda försöksskolorna utrustas med den psykologiska expertis, som är nödvändig för att en systematisk och vetenskaplig experimentverksamhet skall kunna bedrivas. Överstyrelsen föreslår därför, att en extra ordinarie skolpsykologtjänst i lönegrad Ae 25 inrättas vid försöksskolan i Linköping.

Beträffande personalfrågorna i övrigt vill överstyrelsen med hänsyn till de speciella arbetsuppgifter, som skall ankomma på lärarpersonalen vid försöksskolan och som kommer att på denna ställa betydligt större krav än på lärare vid andra skolor, ånyo hemställa, att personalen får en lönesättning, som motsvarar personalens vid lärarutbildningsanstalterna. Lärarna på högstadiet bör sålunda placeras som adjunkter i den högre av de för dessa gällande lönegraderna och dessutom åtnjuta ersättning motsvarande arvode för två veckotimmar. Lärarna på låg- och mellanstadiet bör placeras i samma lönegrad som övningsskollärare. Lärartjänsterna i läroämnen föreslås upptagna på personalförteckningen som ordinarie tjänster, men överstyrelsen förutsätter, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att, därest det med hänsyn till övergångsförhållandena befines lämpligare, utbyta ordinarie tjänst mot extra ordinarie tjänst. Rektorns och försöksledarens placering beräknas vara ABp 26 (som motsvarar Cb 13 och Cb 12), varjämte ersättning föreslås utgå motsvarande arvode för två veckotimmar. Studieleddaren bör erhålla arvode och nedsättning i undervisningsskyldigheten enligt för dylik befattning vid enhetsskola gällande grunder. För övningsämnena beräknar överstyrelsen liksom tidigare, att undervisningen skall bestridas av timplärare. Det bör dock ankomma på Kungl.

Maj:t att, om så visar sig mer ändamålsenligt, inrätta ordinarie övningslärartjänster.

Den extra ordinarie kanslibiträdestjänsten beräknas placerad i Ae 7.

Den av överstyrelsen ovan föreslagna utökningen av försöksskolan med en åttonde klass (tre avdelningar) under budgetåret 1958/59 torde medföra en utökning av lärarbehovet med 94,5 veckotimmar i läroämnena och sammanlagt 33 veckotimmar i övningsämnena. Överstyrelsen räknar därför med, att den av överstyrelsen tidigare beräknade personalen vid försöksskolan måste utökas med tre adjunktstjänster, 22,5 veckotimmar i läroämnena, 15 veckotimmar i gymnastik, musik och teckning, 12 veckotimmar i hemkunskap och 6 veckotimmar i slöjd.

3. Departementschefen

Den särskilda försöksskolan i Linköping, vilken skall inrättas enligt beslut vid 1957 års riksdag, har ännu icke kunnat träda i funktion. Som av den lämnade redogörelsen framgår räknar särskilda skolstyrelsen i Linköping med att verksamheten vid skolan skall kunna påbörjas tidigast läsåret 1958/59. Anledningen till dröjsmålet är att berörda personalorganisationer icke ansett sig kunna acceptera den reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för lärarpersonalen, varom statsmakterna beslutat. Den sålunda uppkomna situationen stod delvis klar redan i samband med riksdagsbehandlingen av ifrågavarande spörsmål. Sålunda uttalade statsutskottet i utlåtande 1957: 127 att den förlängda väntetid, som man hade anledning att förutse före skolans start, borde utnyttjas för ytterligare överväganden i personalfrågorna.

I anledning härav får jag nu anmäla, att löne- och anställningsfrågorna varit föremål för ytterligare beredning inom vederbörande departement. Efter överläggningar med berörda personalorganisationer har därvid enighet nåtts om att lärare vid skolan skall åtnjuta lön enligt den löneklass som med två enheter överstiger den löneklass, i vilken läraren är placerad. Jag förordar, att denna regel godtages. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser beträffande detta och därmed sammanhängande spörsmål.

Ytterligare en fråga i samband med försöksskolans inrättande tilldrog sig speciell uppmärksamhet, nämligen huru den lokala ledningen av undersökningsarbetet lämpligast borde organisatoriskt utformas. Denna fråga dryftades ingående i propositionen 1957: 106. Jag vill erinra om att skolöverstyrelsen i den framställning, som låg till grund för propositionen, föreslagit, att försöksledaren skulle i sina uppgifter biträdas av en särskild, till skolan knuten skolpsykolog. I Kungl. Maj:ts förslag upptogs emellertid icke någon dylik tjänst utan förutsattes i huvudsak, att på överstyrelsens försöksavdelning och lärarhögskolans pedagogiska institution skulle ankomma

att fortlöpande lämna försöksskolan det bistånd, som kunde erfordras i undersökningsarbetet. Statsutskottet, som vid sin behandling av ärendet hade att pröva bland annat ett motionsvis framställt yrkande om inrättande av den av överstyrelsen förordade skolpsykologtjänsten, förutsatte emellertid i sitt nyssnämnda utlåtande att jämväl de olika organisationsförslag i fråga om den psykologisk-pedagogiska ledningen av undersökningsverksamheten, som framlagts i ärendet, toges upp till förnyat övervägande.

Även frågan om undersökningsarbetets lämpligaste organisation och ledning vid försöksskolan har nu varit föremål för vidare granskning inom departementet. Mina överväganden har därvid sammanfattningsvis lett till följande ståndpunktstaganden.

Vid den särskilda försöksskolan skall utföras praktiskt-pedagogiska experiment, som förutsätter kontinuerlig nära kontakt mellan å ena sidan verksamheten i de berörda klassavdelningarna och å andra sidan försöksledningen. I samverkan mellan skolöverstyrelsen, lärarhögskolans pedagogiska institution och den lokale försöksledaren kommer försöksuppgifterna att bestämmas. Därvid torde emellertid endast planläggningen i stort kunna uppgöras, medan detaljplaneringen i anslutning till riktlinjerna för verksamhetens bedrivande får ankomma på befattningshavare vid skolan. Man torde få räkna med att den lokala försöksledningens kontakter med de centrala instanserna mestadels måste komma att bli huvudsakligen av konsultativ art. Redan de ordinära uppgifter, som numera åvilar dessa instanser, torde lägga hinder i vägen för en sådan direktledning av verksamheten, som jag här förutsatt. Det är också uppenbart, att de metodiska experimenten kräver en om möjligt daglig kontakt med verksamheten i klassavdelningarna. Utländska erfarenheter, t. ex. från motsvarande skola i Danmark, har visat önskvärdheten av att skolledaren disponerar över en kvalificerad befattningshavare, som på det lokala planet kan svara för erforderliga datainsamlingar och bearbetningar. Även om de centrala instanserna på området utan tvekan bör — såsom också förutsattes i föregående års riksdagsbeslut — kunna lämna ett avsevärt stöd i fråga om verksamhetens uppläggning och bedrivande vid försöksskolan, har ytterligare överväganden i denna fråga dock övertygat mig om lämpligheten och önskvärdheten av att den lokala försöksledningen förstärkes med ytterligare en väl kvalificerad, vetenskapligt skolad kraft. Jag förordar därför att från och med nästa budgetår en skolpsykologtjänst i lönegrad Ae 24 inrättas vid försöksskolan. För tjänsten bör gälla av överstyrelsen föreslagna kvalifikationskrav.

Jag övergår nu till anslagsberäkningarna för budgetåret 1958/59 och därmed sammanhängande spörsmål.

Skolöverstyrelsen har, som jag tidigare angivit, i sina anslagsäskanden för nästa budgetår framhållit, att Tornhagsskolan i Linköping, till vilken den särskilda försöksskolan skall vara förlagd, från och med nästa läsår

kommer att omfatta även åttonde klass, samt förordat, att försöksskolan, därest den påbörjar sin verksamhet läsåret 1958/59, jämväl skall omfatta åttonde klass. Jag finner det självklart att så skall vara fallet. Jag delar även överstyrelsens uppfattning att den särskilda försöksskolan endast skall omfatta Tornhagsskolan och inte utvidgas därutöver såsom av särskilda skolstyrelsen i Linköping ifrågasatts.

För att täcka lärarbehovet i åttonde klass under läsåret 1958/59 förordar jag, att tre nya tjänster inrättas från och med nästa budgetår. Av dessa bör enligt min mening två vara adjunkts- eller ämnesläartjänster i lönegrad Ao 23 respektive Ao 21 och en folkskolläartjänst i lönegrad Ao 17. Övrig undervisning bör bestridas av timplärare såsom överstyrelsen föreslagit.

Jag vill i detta sammanhang också något beröra en speciell, med kostnadsfördelningen mellan staten och Linköpings stad sammanhängande fråga. Enligt vid 1957 års riksdag antagna grunder för denna kostnadsfördelning skulle i statens kostnader för skolan bland annat ingå statsbidrag av olika slag till kommunen enligt de regler, som för närvarande gäller för den vanliga kommunala försöksverksamheten. Enligt den omläggning av statsbidragsgivningen till kommunerna, som träder i kraft från och med redovisningsåret 1958/59, indrages ett antal statsbidrag för vissa speciella ändamål inom folkskolan varvid dock kompensation beredes kommunerna för detta bortfall genom nedräkning av de s. k. kommunavdragen avseende bidragen till lärarlönerna. Då någon kompensation i motsvarande form icke kan beredas Linköpings stad vid ett bortfall av ifrågavarande bidrag för försöksskolan, torde — för att staden icke skall komma i ett sämre läge genom statsbidragsreformen — bidragen med avseende på försöksskolan alltjämt böra utgå till kommunen enligt hittillsvarande grunder. Jag vill erinra om att så kommer att bli fallet även beträffande vissa andra skolformer — t. ex. skolor vid vissa sjukvårdsanstalter och barnhem — vilka icke beröres av statsbidragsreformen. Här ifrågavarande bidrag torde böra belasta anslaget Folkskolor m. m. Bidrag till driften av folkskolor m. m. i den mån icke särskilt anslag finnes.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att 1957 års riksdagsbeslut i fråga om den särskilda försöksskolan i Linköping innefattar ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att, därest skolan icke kunde påbörja sin verksamhet läsåret 1957/58, under nämnda läsår anställa försöksledare och den övriga personal vid skolan, som bedömes erforderlig för att genomföra effektiva förberedelser för att skolan med tillhörande försöks- och undersökningsverksamhet skall kunna börja läsåret 1958/59. Jag har för avsikt att inom kort anmäla detta särskilda spörsmål för Kungl. Maj:t.

Medelsbehovet under förevarande anslag för nästa budgetår beräknar jag, i anslutning till vad jag här förordat och med beaktande av automatiska utgiftsförändringar, till sammanlagt 750 000 kronor, vilket innebär en

anslagshöjning med 180 000 kronor. Anslaget bör fördelas på poster i enlighet med den i hemställen föreslagna staten.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört och förordat, hemställer jag att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna vad jag i det föregående förordat angående vissa avlöningsförmåner för lärarpersonalen vid särskilda försöksskolan i Linköping;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1958/59, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för särskilda försöksskolan i Linköping, som föranledes av vad jag i det föregående anfört;

c) godkänna följande stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1958/59:

S t a t

Avlöningar

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	472 000	
2. Avlöningar till icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	187 000	
3. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	78 000	737 000

Omkostnader

1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	4 000	
2. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>	9 000	13 000

Summa kronor 750 000

d) till *Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader* för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 750 000 kronor.

Vad departementschefen sålunda under II hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Göran Göransson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Den allmänna försöksverksamheten	2
1. Redogörelse för försöksverksamhet med enhetsskola	2
2. Redogörelse för pedagogisk försöksverksamhet vid högre skolor ..	26
3. Departementschefen	37
II. Särskilda försöksskolan i Linköping	42
1. Tidigare ställningstaganden	42
2. Skolöverstyrelsens synpunkter och förslag	46
3. Departementschefen	48
